

UNIVERZITA KARLOVA V PRAZE

FAKULTA HUMANITNÍCH STUDIÍ

Katedra Elektronické kultury a sémiotiky

Bc. Marie Knorková

**Detektiv, který se zmýlil ve své vlastní
metodě**

**Sémiotická analýza detektivní metody Sherlocka Holmese podle
tezí Ch. S. Peirce**

Diplomová práce

Vedoucí práce: Mgr. Martin Švantner, PhD.

Praha 2015

Prohlášení

Prohlašuji, že jsem práci vypracovala samostatně. Všechny použité prameny a literatura byly řádně citovány. Práce nebyla využita k získání jiného nebo stejného titulu.

V Praze dne 25. června 2015

.....
Bc. Marie Knorková

Poděkování

Na tomto místě bych ráda poděkovala vedoucímu práce Mgr. Martinu Švantnerovi, PhD. za jeho inspiraci a cenné rady, stejně tak i Martinu Staňovi za jeho podporu a pomoc při interpretaci cizojazyčných textů, své drahé přítelkyni Mgr. Tereze Zoulové za závěrečnou korekturu a konečně celé mé rodině a přátelům za jejich povzbuzení.

Použité kanonické zkratky děl Charlese Sanderse Peice

CP	<i>Collected Pappers of Ch. S. Peirce</i>
Ms.	<i>Manuscript</i>

Použité kanonické zkratky děl Arthura Conana Doylea

ZKRATKA	český titul	originální titul
BLAN	Voják bílý jako stěna	<i>The Adventure of the Blanched Soldier</i>
BLUE	Modrá karbunkule	<i>The Adventure of the Blue Carbuncle</i>
CARD	Lepenková krabice	<i>The Adventure of the Cardboard Box</i>
CREE	Šplhající muž	<i>The Adventure of the Creeping Man</i>
FIVE	Pět pomerančových jadérek	<i>The Five Orange Pips</i>
HOUN	Pes baskervillský	<i>The Hound of the Baskervilles</i>
LION	Lví hříva	<i>The Adventure of the Lion's Mane</i>
MUSG	Musgraveský rituál	<i>The Musgrave Ritual</i>
REDH	Spolek ryšavců	<i>The Red-Headed League</i>
REIG	Reigateské panstvo	<i>The Reigate Puzzle</i>
SCAN	Skandál v Čechách	<i>A Scandal in Bohemia</i>
SIGN	Podpis čtyř (Znamení čtyř)	<i>The Sign of Four</i>

SILV	Stříbrný lysáček	<i>Silver Blaze</i>
SPEC	Strakatý pás	<i>The Adventure of the Speckled Band</i>
STUD	Studie v šarlatové	<i>A Study in Scarlet</i>

ABSTRAKT

V předkládané diplomové práci se pokusím analyzovat detektivní metodu Sherlocka Holmese na základě sémiotiky Ch. S. Peirce. Chtěla bych ukázat, že ačkoliv detektiv Holmes o své metodě tvrdí, že je deduktivní, při hlubší analýze se ukáže, že je tato metoda daleko komplexnější a zahrnuje i indukci a abdukci, a že každá z těchto metod má svůj význam v detektivově usuzování. Práce je rozdělená do tří částí. První část je zaměřena na Sherlocka Holmese z hlediska detektivní logické metody. Druhá část je pak zaměřena na metody usuzování podle Ch. S. Peirce s důrazem na abdukci, tedy hypotézu. Třetí část je zaměřena prakticky a obsahuje analýzu detektivního postupu Sherlocka Holmese na základě tezí Ch. S. Peirce tak, jak byly nastíněny v druhé části.

KLÍČOVÁ SLOVA: Sherlock Holmes, Charles Sanders Peirce, metoda, dedukce, indukce, abdukce, hypotéza

ABSTRACT

In this thesis I analyze detective Sherlock Holmes method based on the semiotics of Ch. S. Peirce. I would like to show that although Holmes detective about his method claim that it is deductive, in-depth analysis shows that this method is far more complex and involves induction and abduction, and that each of these methods has its own importance in the detective's reasoning. The work is divided into three parts. The first part focuses on the Sherlock Holmes detective in terms of logical methods. The second part is focused on methods of reasoning by Ch. S. Peirce emphasizing abduction, a hypothesis. The third part is practical and includes analysis of the process of detective Sherlock Holmes based on the thesis of Ch. S. Peirce, as outlined in the second part.

KLÍČOVÁ SLOVA: Sherlock Holmes, Charles Sanders Peirce, method, deduction, induction, abduction, hypothesis

OBSAH:

ÚVOD.....	8
1. OBECNÝ EXKURZ DO METODY SHERLOCKA HOLMESE.....	11
1.1 Holmes a metoda; Vědomosti, pozorování, dedukce	11
1.2 Dolye, Holmes a Peirce.....	15
1.3 Literárně historický exkurz; příchod velkého detektiva a vítězství logiky	20
1.3.2 Vznik detektivky – od mystiky k logice.....	20
1.3.3 Duální systém potírání zločinu	22
1.3.4 Velký detektiv, obhájce logického úsudku.....	24
2. TEORIE USUZOVÁNÍ PODLE CHARLESE S. PEIRCE.....	29
2.1 Úvod.....	29
2.2. Inference a jejich dělení	30
2.3 Dedukce.....	32
2.3.2 Sylogismus BARBARA	34
2.4 Indukce.....	38
2.5 Abdukce	41
2.5.2 Jak se rodí hypotéza	44
2.5.3 Intuice, či logika?.....	46
2.6 Shrnutí:	48
3. ANALÝZA DETEKTIVNÍ METODY SHERLOCKA HOLMESE POMOCÍ TEORIE USUZOVÁNÍ CH. S. PEIRCE.....	50
3.2. Úvod do analýzy	50
3.3 Stříbrný lysáček	52
3.3.2 Rekonstrukce	52
3.3.3 Shrnutí	60
3.4 Reigateské panstvo	62
3.4.2 Rekonstrukce:	62
3.4.3 Shrnutí	67
3.5 Závěr kapitoly – role dedukce, indukce a abdukce v procesu Holmesova pátrání.....	68
ZÁVĚR.....	70
Použitá literatura:	73

ÚVOD

Svou diplomovou práci jsem nazvala „Detektiv, který se zmýlil ve své vlastní metodě,“ protože předmětem mého zkoumání bude detektivní metoda pravděpodobně nejznámějšího detektiva na světě, Sherlocka Holmesa. Arthur Conan Doyle (1859–1930), tvůrce této nezapomenutelné postavy, ho poprvé prezentoval světu v roce 1887 (Kolodrubec, 2007, 5) a po krátkém čase dosáhl jeho detektiv obdivuhodně vysoké popularity sahající až do dnešní doby. Byl mnohokrát adaptován i ztvárněn na stříbrném plátně. Figuruje v televizních pořadech i v rádiu. V rolích Sherlocka Holmesa se proslavili například herci Jeremy Brett či Christopher Plummer (Fido, 2005, 129) a v roce 1987 dokonce studio Walta Disneye použilo postavu Holmesa k vytvoření kreslené postavy Basila, myšího detektiva (Fido, 2005, 130).

Otázkou, které se v této práci budu věnovat, je podstata detektivní metody, která je samotným Sherlockem Holmesem (potažmo Arthurem Conanem Doylem) prezentována jako *deduktivní*, nicméně při hlubší analýze zjistíme, že deduktivní metoda, díky jistým specifikům, nemůže být a není jedinou ani hlavní metodou, kterou Holmes při své detektivní práci používá.

Pojem dedukce se ve spojení se Sherlockem Holmesem všeobecně rozšířil, a já bych tedy chtěla pomocí sémiotické analýzy dokázat, že nikoliv dedukce, ale i indukce a převážně abdukce jsou podstatou jeho detektivní metody. Chtěla bych vyzvednout hlavní principy Holmesovy detektivní práce a vystihnout roli logiky a konkrétně abduktivní inference v procesu detektivní práce Sherlocka Holmesa.

Mým primárním zdrojem, který k této analýze použiji, jsou myšlenky a práce Charlese Sanderse Peirce. Ch. S. Peirce (1839–1914) se během svého života věnoval mnoha vědám, nejvíce je patrně znám jako logik a filosof (Houška, 2009, 6). Nicméně mezi sémiotiky se o něm hovoří jako o *zakladateli moderní sémiotiky* (Palek, 1997, 3). Proto se moje práce, ačkoliv předmětem jejího zájmu *jsou* logické metody, bude spíše věnovat, ve světle Peircových myšlenek, *procesu lidského usuzování*. Jejich absence by totiž (dle Peirce) znamenala neschopnost člověka přežít na tomto světě (Ms. 692) a pro Sherlocka Holmesa by znamenala konec jeho detektivní kariéry.

V první kapitole se zaměřím nejprve na osobnost detektiva Sherlocka Holmese a na hlavní rysy, které ho proslavily. Zaměřím se na jeho detektivní metodu z hlediska toho, jak ji sám prezentuje. Nebude chybět i určité množství příkladů, které čtenáři pomohou získat obecný vhled do postupů, které Holmes používá a na které je taky náležitě pyšný. Pro začátek stačí, když zmíním, že jsou jimi vědomosti, pozorování a schopnost přesného usuzování.

V další části první kapitoly se pak budu více věnovat právě fenoménu *pozorování* a usuzování na základě analýzy znaků, které se nám jeví. Zmíním tu paralelu mezi Holmesovými vyšetřovacími metodami a životem samotného autora, Arthura Conana Doylea, a také filosofa a sémiotika Ch. S. Peirce.

Třetí část první kapitoly pak věnuji historicko-literárnímu exkurzu do problematiky detektivního románu a detektivní metody. Nepůjde rozhodně o exkurz vyčerpávající, neboť je pro toto téma vyhrazena poměrně malá část mé práce. Nicméně zmíním ty body, které jsou, dle mého názoru, nejen zajímavé, ale i podstatné. Mám na mysli určitý literární vývoj dobrodružné literatury, která se přibližně na konci 18. století začala orientovat více na racionální zobrazování příběhů. Dále zmíním soudobou podobu potlačování kriminality, kdy vedle sebe koexistovaly složky oficiálních policejních sil a soukromých detektivních agentur.

Druhá kapitola této diplomové práce bude zaměřená na teze samotného Ch. S. Peirce, jehož práci obdivuji a domnívám se, že ve zkoumání inferencí došel dále než jeho předchůdci. Ačkoliv jeho dílo se dochovalo v různých dokončených i nedokončených útržcích, jsou jeho myšlenky velice aktuální a jako takové jsou vyučovány na univerzitách. Jsou tedy podepřené autoritou vědeckého společenství, které jim přisuzuje velký význam a jejich hodnota tkví v tom, že je můžeme považovat za adekvátní i v současné době, která se od života Peirce posunula o celých sto let, a mohu je tak adekvátně využít při analýze samotné detektivní metody Sherlocka Holmese. V druhé kapitole se tedy pokusím sumarizovat Peircovy důležité teze, které se týkají dedukce, indukce a abdukce. A protože sám Peirce učinil velký krok vpřed ve studiu abdukce, bude jí věnována větší pozornost a budu se zabývat i tím, jak podle Peirce abdukce vzniká a jaké má místo v procesu lidského usuzování.

Třetí a poslední kapitola méj diplomové práce se bude zabírat samotnou aplikací Peircovy teorie usuzování na konkrétní příběhy Sherlocka Holmese. Při výběru konkrétních případů Sherlocka Holmese se pokusím zohlednit jejich reprezentativnost. Nepůjde mi o vyčerpávající výčet všech možných variací procesu

usuzování, ale spíše o vystihnutí základních principů Peircovských inferencí, které se v Holmesově metodě zrcadlí a díky nimž bude možná ukázat roli inferencí v konkrétních fázích detektivní a obecně badatelské metodě.

Mou stěžejní literaturou, kterou budu ve své práci používat, je posmrtné vydání Peircových tezí zvané *Collected papers of Charles Sander Peirce*, a pak několik esejí ze sborníku *The Sign of Three : Dupin, Holmes, Peirce Advances in Semiotics*, který je pojmenován tematicky podle jedné Doylovy detektivní novely – *The Sign of Four* (překládáno jako *Znamení čtyř* či jako *Podpis čtyř*).

Záměrem mojí práce je tedy ukázat komplexnost zmíněné detektivní metody a způsobu usuzování a vysvětlit, že krom vžitě dedukce detektiv při ve svém procesu pátrání používá i metodu indukce a poněkud méně známou metodu abdukce.

1. OBECNÝ EXKURZ DO METODY SHERLOCKA HOLMESE

„Nic mě netěšilo víc než sledovat Holmese při jeho pátrání a obdivovat ho, jak bystrými úsudky, rychlými jako náhlá vnuknutí, ale stavěnými vždy na logickém základě, řeší problémy, které mu byly svěřeny.“ (SPEC, 2007, 10)

1.1 Holmes a metoda; Vědomosti, pozorování, dedukce

Sherlock Holmes je asi nejznámějším soukromým detektivem, který kdy spatřil světlo literárního světa. Můžeme se o něm dozvědět z některých publikací zaměřených na detektivní, dobrodružnou či populární prózu. Všechny podstatné informace se o něm ale získáme přímo z jeho příběhů, které ve většině případů sepsal jeho přítel a vypravěč Dr. John Watson. Sherlock Holmes a jeho detektivní metoda se proslavila a ujala natolik, že kolem života Sherlocka Holmese vznikla jistá „pseudověda“, *holmesologie*, která se zabývá studiem života této literární postavy. Jedním z mých zdrojů jsou například internetové stránky České společnosti Sherlocka Holmese, kde se můžeme dočíst následující: *„Základní pravidla hry zvané holmesologie pocházejí od R. A. Knoxe, který v roce 1911 přednesl památnou přednášku Studies in Literature of Sherlock Holmes. Ta se o něco později – v roce 1934 – stala základem pro vznik prvních holmesologických spolků. Dnes jich na celém světě existuje okolo 760“* (Česká společnost Sherlocka Holmese, 2005b). Na těchto stránkách se můžeme, pro zajímavost, dočíst i elementární principy holmesologie, kterými jsou:

- *„Sherlock Holmes stále žije,*
- *Příběhy Sherlocka Holmese (až na výjimky) sepsal Dr. John H. Watson,*
- *Sir Arthur Conan Doyle byl pouze literárním agentem“*

(Česká společnost Sherlocka Holmese, 2005a).

Já ale budu vycházet z toho, že Holmes byl sice brilantní, ale fiktivní postavou a že k poznání jeho metody a povahy budeme muset použít příběhy, které napsal Arthur Conan Doyle, i když jako výborného vypravěče zvolil postavu Dr. Watsona.

První dílo, ve kterém se Sherlock Holmes objevil, je novela *Studie v Šarlatové*, vydaná poprvé v roce 1887, v níž nám je také poprvé představena detektivova metoda. Najdeme tu i charakteristiky Holmese, ty musíme brát ještě s rezervou, protože od některých vlastností Doyle později upustí (Fido, 2005, 67), protože patrně usoudí, že nejsou vhodné pro hrdinu Holmesova formátu. Například v pozdějších dílech už Holmes neprožívá radost z objevování tak infantilně jako právě ve *Studii*, kde poté, co objeví význam hemoglobinu v kriminologii, začne radostně tleskat a uklánět se imaginárnímu davu. Doyle také později „odstraní“ z Holmesova oblečení skvrny od inkoustu a popáleniny od laboratorních pokusů. Některé důležité charakteristiky, které se stanou ikonickou součástí Holmesovy osobnosti, se tu ale přece dozvíme.

Jednou z nich je právě profese Sherlocka Holmese. Je zprvu záhadnou pro Holmesova nového spolubydličího J. Watsona, který se zdá být zaujat podivným Holmesovým životem. Jak pak Watson zaznamenal, ačkoliv nenavštěvoval žádné přednášky, aby získal akademickou hodnost, projevoval se u Holmese „*hluboký zájem o určité vědní obory, (...) jeho vědomosti byly tak obsáhlé a zároveň tak podrobné...*“ (STUD, 2011, 122). S jeho pozoruhodnými vědomostmi kontrastovala naopak jeho minimální znalost některých jiných oborů. Například se ukáže Holmesova neznalost faktu, že *Země obíhá kolem Slunce*. Holmes to Watsonovi vysvětlí prostřednictvím přirovnání svého mozku k podkroví: „*Šikovný řemeslník si velmi opatrně vybírá věci, než je uskladní v tom svém podkroví-mozku*“ (STUD, 2011, 123). Znalosti Sherlocka Holmese jsou tedy nevyrovnané, o tématech, které se týkají jeho práce, má široký přehled, o těch, které nepotřebuje, ale neví vůbec nic. Ale i od tohoto pravidla později Conan Doyle téměř upustí, protože ve většině příběhů Holmes vystupuje jako téměř všeho znalý, nebo alespoň znalý všeho, co ke své práci potřebuje. Ilustruje to například citát z povídky *Lví hřívá*: „*Víte přece, (...) že jsem si osvojil rozsáhlou zásobu nejrozmanitějších vědomostí, systematicky a vědecky neutříděných, které mi však jsou dispozici, když je pro svou práci potřebuji. Můj mozek je jako přeplněné skladiště, kde se uchovávají zavazadla nejrozmanitějšího druhu – je jich tolik, že mám jen matnou představu, co všechno se mezi nimi třeba najde*“ (LION, 2007, 242). I když například v tomto příběhu musí výjimečně Holmes sáhnout po odborné publikaci, aby identifikoval vraždící vodní stvoření.

Jak se ukáže, Holmes vyniká především v oborech, které jsou uplatnitelné v jeho zaměstnání. Vyniká v botanice jedů, ovšem zahradní květiny nezná vůbec.

Ovládá praktickou geologii a je schopen na první pohled rozeznat různé druhy půdy (STUD, 2011, 123), stejně tak je hluboká i jeho znalost chemie. Anatomii zná nesystematicky, ale literaturu zabývající se zločinem naprosto dokonale. Naproti tomu jeho znalost krásné literatury, filosofie, astronomie či politiky je prakticky nulová. (Krom toho také hraje dobře na housle, šermuje a boxuje) (STUD, 2011, 123–124). Watsona také Holmes překvapí jedním svým článkem, v němž se pokouší dokázat „co všechno se může vnímavý člověk dozvědět přesným a systematickým zkoumáním toho, s čím se v životě setká“ (STUD, 2011, 124). Zde také hovoří poprvé o metodě „dedukce“. „*Sám lidský život není nic jiného než jediný dlouhý řetěz. Víte o něm vše, jakmile zachytíte jeden jediný jeho článek*“ (STUD, 2011, 125).

Z toho si můžeme udělat základní představu o jeho metodě, tedy o snaze „dedukovat“ okolnosti, v tomto případě okolnosti života člověka, analýzou některých prozkoumaných prvků, či dokonce jen jednoho prvku. Z toho pak Holmes „*vyvozuje správné závěry*“ (STUD, 2011, 125). Živí se jako detektivní poradce, občas pomáhá policii řešit některé složité případy a obrací se na něj klienti i s nejzoufalejšími problémy, protože Holmese předchází jeho věhlas génia. O jeho metodě nám mnohé řekne i následně vydaná novela *Znamení čtyř*, kde Holmes definuje základní vlastnosti ideálního detektiva. Jsou to:

- **znalosti,**
- **pozorovací talent a**
- **umění dedukce.**

(SIGN, 2011, 191)

Holmes má i další schopnosti, jak se dozvídáme ve *Znamení čtyř*, je schopen rozlišit 140 druhů tabákového popela a upozorňuje na to, že identifikace vraha je snazší, pokud víte, jaký tabák kouří. V reakci na tuto vlastnost Watson poznamená, že má Holmes „*mimořádný talent pro nepatrné drobnosti*“ (SIGN, 2011, 191), který také v našem rozboru, jako součást detektivní metody, bude hrát nemalou roli. Holmes o své metodě mluví ještě několikrát a vždy jí přikládá zásadní význam. Například pomocí pozorování a „dedukce“ usoudí, že Watson byl ten den na poště poslat telegram. Když se Watson ptá na rozdíl mezi pozorováním a dedukcí, protože mu přijde, že v sobě jedno zahrnuje druhé, Holmes mu to vysvětlí následovně: „*Z pozorování se například dozvím, že jste byl dnes ráno na poště ve Wigmore Street; dedukce mě zase poučí, že jste odtamtud odeslal nějaký telegram*“ (SIGN, 2011,

191). Z tohoto se dá usoudit, že Holmesovo bádání lze skutečně rozdělit na více částí.

Pojem *dedukce* se v souvislosti s detektivní metodou masivně rozšířil a jméno Sherlocka Holmese je s ním nerozlučně spjato. Což můžeme „dedukovat“ z toho, že se o jeho metodě v podstatě nemluví jiným způsobem než jako o „dedukci“, i když například Martin Fido v knize *Svět Sherlocka Holmese*, těžko říct zda záměrně, uvádí Holmesovu „*dedukční metodu*“ v uvozovkách (Fido, 2005, 20). Dedukční metoda se dokonce stala takovým literární hitem, že ji přebírají další detektivové. Zdeněk Stříbrný píše: „*Holmesova deduktivní metoda určila rámcová pravidla hry pro nesčetné další detektivní příběhy v Anglii, Spojených státech a vlastně na celém světě*“ (Stříbrný, 1987, 560). K nejznámějším patří například detektiv Hercule Poirot nebo slečna Marplová od Agathy Christie (Petříček, 2000), ženy známé jako „*královna detektivky*“ nebo „*první dáma zločinu*“ (Stříbrný, 1987, 712).

1.2 Doyle, Holmes a Peirce

Arthur Conan Doyle se narodil 22. května 1859. Už od malička vynikal ve vypravěčských schopnostech. V roce 1876 začal studovat medicínu v Edinburghu. Zde se setkal při hodinách chirurgie s externistou Josephem Bellem¹ (Fido, 2005, 32–41). V roce 1887 poprvé vyšel příběh se Sherlockem Holmesem, *Studie v Šarlatové*. Tu pak následoval *Podpis čtyř* (1890) i když opravdový zájem veřejnosti slavný detektiv získal až díky časopisu *The Strand Magazine* v roce 1890, v němž začal Doyle publikovat kratší povídky, které si zanedlouho získaly přízeň čtenářů (Kolodrubec, 2007, 5–8).

Velkým inspiračním zdrojem se pro Doylea stal doktor Bell. Doyle pomáhal Bellovi podobně jako asistent při jeho práci a mohl sledovat způsob, jakým Bell pracoval, ten měl zvyk odhadovat „*povahu, druh choroby a někdy také zvyky naprosto cizích lidí*“ (Fido, 2005, 38). Bell Doylea učil důkladnému pozorování a všímavosti k detailům, které se dají uplatnit při určování diagnózy pacienta a Doyle tento postup dal pak do vínku svému detektivovi. Podobná situace, kdy Holmes odhaduje klienta podle jeho vzezření, se odehraje třeba v povídce *Voják bílý jako stěna*:

„Vidím, že přijíždíte z Jižní Afriky, pane Dodde.“

„Máte pravdu,“ odvětil trochu překvapeně.

„Královská kavalerie, tuším.“

„Správně.“

„A bezpochyby middlesexský pluk.“

„Je to tak. Pane Holmesi, vy umíte čarovat.“

Musel jsem se usmát nad jeho úžasem.

„Když ke mně vejde pán mužného zjevu, snědý ve tváři tak, jak by se na anglickém slunci nikdy neopálil, s kapesníkem v rukávu namísto v kapse, není těžké ho zařadit. Nosíte bradku, což ukazuje, že nejste voják z povolání. Máte držení zkušeného jezdce. A pokud jde o ten Middlesex: vaše navštívenka mi prozradila, že jste burzovní makléř ze Throgmorton Street. Ke kterému jinému pluku byste se mohl hlásit?“

¹ Asi po čtyřech letech Doyle studium přerušil. Následně vystřídal několik lékařských praxí, například jako lodní doktor na velrybářské lodi *Hope*. Později své praxe zanechal a začal se více věnovat svému psaní. (Fido, 2005, 32–41).

„Vám nic neujde.“

„Nevidím o nic víc než vy, ale naučil jsem se vnímat, co vidím.“

(BLAN, 2006, 137–138)

Jednou ze tří hlavních vlastností (jak už jsme si řekli v předchozí kapitole), které činí Holmesovu metodu tak specifickou a zajímavou, je *pozorování*, můžeme snad říci sbírání dat a informací. Tím musí začít detektivova práce, a to také předchází Holmesovu usuzování. Carlo Ginzburg přirovnává metodu Sherlocka Holmese k metodě jednoho italského kritika umění Morelliho, který mezi léty 1874 a 1876 (Ginzburg, 1983, 81) publikoval v německém časopisu o dějinách umění sérii článků o italské malbě. Tyto články navrhly novou a poměrně kontroverzní metodu, jak správně identifikovat díla starých mistrů. Morelli tvrdil, že mnoho mistrovských obrazů, které se nacházejí v muzeích, jsou ve skutečnosti jen špatně identifikované padělky, a poukazoval na to, že je velmi těžké určit autora některých děl, protože chybí podpis, jsou ve špatném stavu nebo jsou přemalované, a tak je poměrně těžké rozlišit originál od plagiátu (Ginzburg, 1983, 81). Tradice zatím vycházela z identifikace pomocí výrazných rysů maleb, jenomže Morelli podotknul, že tyto jsou velmi snadno padělatelné a že správný odhadce by se měl zaměřit právě na detaily a marginálie, kterými se nikdo moc nezabývá, jako jsou „ušní lalůčky, nehty, tvary prstů na ruce a na nohou“ (Ginzburg, 1983, 82, přel. MK). Díky této metodě pak byly odhaleny některé imitace slavných děl.

Morelliho knihy se liší od obvyklých pojednání o umění, jsou plné nákresů prstů a uší a jiných charakteristických detailů, díky nimž je možné určit autora stejně, jako je možné dopadnout zločince podle otisků prstů (Wind, 1963, 40–41). Je tedy možné vytvořit paralelu mezi metodou Morelliho a tou, kterou přisoudil Arthur Conan Doyle svému literárnímu detektivovi.

„Znalec umění a detektiv mohou být velmi srovnatelní, každý z nich objevuje pomocí stop, kterých si nevšimli jiní, autora v jednom případě trestného činu a ve druhém případě malby“ (Ginzburg, 1983, 82, přel. MK).

Tento citát z Ginzburgova pojednání můžeme srovnat s úryvkem ze *Studie v Šarlatové*, kde Holmes vysvětluje Watsonovi: „Dedukční věda se v mnohém podobá umění. Tak jako umění si ji můžeme osvojit jedině dlouhým a trpělivým studiem.(...). Kdo se chce této vědě věnovat, musí začít jednoduššími problémy.“

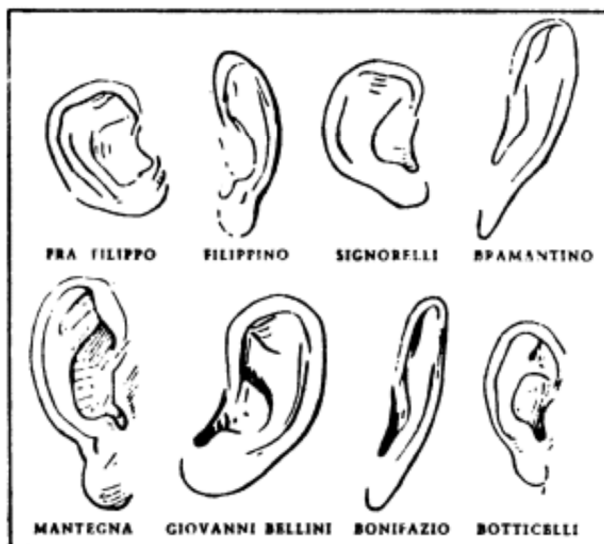
Nejprve se musí cvičit v tom, aby poznal na první pohled, potká-li někoho, jaký ten člověk je a čím je. (...). Nehty, rukáv u kabátu, boty, vzhled kalhot na kolenou, mozoly na ukazováčku a na palci, výraz tváře, manžeta u košile – každá z těchto věcí jasně prozrazuje povolání člověka. Spojíme-li všechny tyto věci dohromady, je téměř vyloučeno, aby si z nich schopný pozorovatel neudělal přesný obraz.“ (STUD, 2011, 125)

Ginzburg (1983) dále uvádí příklad, kdy se stejná metoda uplatňuje v Holmesově pátrání v příběhu *Lepenková krabice* (CARD, 2007a, 60–133). Tento příběh začal tím, že jedna stařenka dostala balík se dvěma useknutýma ušima. Holmes si očima odborníka obsah balíčku dobře prohlédl a poznamenal si jejich zvláštnosti. Následně si všiml, že jedna žena ze zúčastněných má úplně stejné ucho, což poznal na základě zkráceného boltce a křivky horního laloku. Z toho Holmes určil, že oběť byla této ženě příbuzná, a to pravděpodobně velmi blízce. Později Holmes Watsonovi vysvětlí rychlý tok svého myšlení a sdělí mu, že žádná část lidského těla není tak unikátní jako lidské ucho.

Tato Holmesova a Morelliho metoda, je vlastně založená na principu, že naše bezděčná gesta, nebo chceme-li detaily, o nás prozrazují daleko více než náš oficiální, formální postoj, který obvykle můžeme nějak vědomě ovládat a přizpůsobit (Ginzburg, 1983, 84).

Ears and hands by Botticelli, from Morelli's *Italian painters* (1892).

Typical ears, from *Italian painters*.

Tuto analogii mezi Morellim, Doylem a Sherlockem Holmesem si Ginsburg vysvětluje tak, že všechny nějak spojuje obor medicíny. Jejich metody byly velice podobné. Pro Morelliho byly těmi důležitými detaily rysy maleb, pro Doylea symptomy a pro Holmese stopy (Ginzburg, 1983, 83). Morelli měl medicínský titul a Arthur Conan Doyle měl dokonce svou lékařskou praxi, než se rozhodl dát na dráhu spisovatele. Ginzburg se tedy odvolává na model medicínské sémiotiky, „disciplíny, která umožní diagnózu, ačkoli nemoc není možné přímo pozorovat, na základě povrchních symptomů či znamení často irelevantních pro laika, či dokonce pro Dr. Watsona“ (Ginzburg, 1983, 87, přel. MK). Lze z toho usoudit, že Doyleva lékařská praxe i jeho život na studiích byly inspiračním zdrojem, který se pak zobrazil v metodě Sherlocka Holmes. Zdeněk Stříbrný (1987) například píše, že: „Holmes brilantně ovládá některé medicínské disciplíny, zejména chemii,“ ale jeho koníčkem je také „hra na housle, jak tomu často u lékařů bývá“ (Stříbrný, 1987, 560). Také jeho potupy „nápadně připomínají diagnostiku: pečlivé a systematické ohledávání a zjišťování všech indicií, vedoucí k rozpoznání příčin jevů ze zjištěných následků“ (Stříbrný, 1987, 560).

Dosud jsme hovořili hlavně o povaze metody, která spojuje Holmese, Doylea, Bella a Morelliho. Nicméně je zajímavé i zmínit, že blízko k lékařské metodě měl i Ch. S. Peirce. Ten, ačkoliv nebyl vystudovaný doktor medicíny, se taky dobře orientoval v pozorování symptomů a určování diagnóz. Sebeok píše, že Peirce byl velice znalý v různých vědách, a proto také dostal k dispozici lékařskou knihovnu svého strýce Charlese, který byl lékařem (Sebeok, Umiker-Sebeok, 1983, 28). Sebeok zmiňuje, že poslední Peircův ošetřující lékař o něm ve svých zápiscích psal, že je dokonce znalejší medicíny než on. Když k němu přišel na prohlídku, Peirce sám vyjmenoval své příznaky, stanovil diagnózu a požádal o předpis léků, který si nemohl vystavit, protože nevystudoval medicínu (Sebeok, Umiker-Sebeok, 1983, 28). I Peirce se vlastně ve své práci zabýval metodou, tedy konkrétně metodou usuzování. Je zajímavé, že lékařské povolání nebo praxe vyžaduje schopnost usuzovat na základě znaků, které se před usuzujícího staví. Někdy je tato schopnost prostředkem k záchraně života, někdy slouží k vytvoření obecné teorie, díky níž jsme schopni poznávat pravdu a někdy pomůže detektivovi odhalit zločince a zabránit dalšímu bezpráví.

1.3 Literárně historický exkurz; příchod velkého detektiva a vítězství logiky

V této pasáži, tedy poslední části první kapitoly, se budu věnovat menšímu literárně historickému exkurzu, který nám naznačí, jak velkou změnu vnesl do literárního světa detektivní román a jaké společenské a literární události k němu mohly přispět.

1.3.2 Vznik detektivky – od mystiky k logice

Svět čtenářů vždy prahnul po příbězích plných tajemství, záhad a dobrodružství a literatura těmto touhám odpovídala. Dobrodružná literatura byla obvykle protkaná fantastickými a kriminálními prvky a detektivnímu románu konce 19. století v pravém slova smyslu předcházel *anglický gotický-hrůzostrašný román*, který se vyznačoval „*exotickými a senzačními příběhy*“ (Stříbrný, 1987, 347) a byl příznačný pro konec 18. a začátek 19. století (Vlašín, 1977, 78).

Gotický román se vyznačoval ohromnou, až přebujelou fantazií, která v lidech vyvolávala hrůzu a napětí, zakládal se na mystice a většinou postrádal rozumové usměrnění, tedy racionální vysvětlení zápletky. Hrdinové gotického románu byli například stiženi hrozným osudem, podléhali kletbám a trávili noci ve společnosti příšer a duchů na strašidelných hradech či hřbitovech, Pavel Grym píše, že detektivní román, ačkoliv jaksí navazuje na román gotický, se od něj zásadně liší právě v oblasti vysvětlení zápletky a „*prosvěcuje fantaskní děje tradičního románu hrůzy světem logiky*“ (Grym, 1988, 20).²

Velkým mezníkem detektivního románu je přibližně polovina 19. století. „*Člověk si začíná klást otázky po příčinách věcí. Snaží se poznat sám sebe a častokrát stane s úžasem nad složitostí světa. Nad složitostí člověka. Začíná věřit vlastnímu rozumu*“ (Grym, 1988, 24). Tehdy se jako autor do popředí gotického románu dostává básník Edgar Allan Poe. Zatímco gotickému románu dosud

² Pro zajímavost, vlivu gotického románu v Doylově díle si můžeme všimnout například v románu *Pes Baskervilský*, který není čistou detektivkou, ale mísí v sobě prvky detektivky, kriminálního románu i gotického románu: příběh se odehrává na ponurých vřesovištích a smrtonosných bažinách, kde straší ohnivý pes, nicméně i zde na závěr přichází racionální vysvětlení, kdy se ze záhadného světélkujícího monstra stane jen obyčejný pes natřený fosforeskující barvou. (STRÍBRNÝ 1987, 561)

dominovali zlosynové, kteří na první pohled vypadali jako stvoření zla a špíny, mívali obvykle záští zkřivený úsměv a hrb, byli znetvoření svou zlobou a nenávisť a vyluzovali hrozivý chechot, Edgar Allan Poe „... někdy až chorobně přecitlivělou a přebujelou fantazii spojil s logikou, s řádem chladně analytického rozumu“ (Grym, 1988, 39). Zločinec ztratil svou škaredou tvář a jeho špatná stránka se ukryla dovnitř jeho mysli. Edgar Allan Poe tak položil základní stavební kameny detektivce, ve které hraje hlavní slovo logika (Stříbrný, 1987, 560). Místo popisování záhad zaměřil svou pozornost k logickému vysvětlení událostí, které byly zdánlivě nepochopitelné. Podstatnou roli získala postava detektiva, který byl obhájcem dedukce a střízlivého úsudku. Těmto prvním literárním snahám se ještě neříkalo detektivka, byly to romány se záhadnou, nicméně Poe byl autorem prvního tzv. *Velkého detektiva* (Petříček, 2000).

Poeovým hrdinou se stal detektiv Auguste Dupin, který se na scéně objevil v roce 1841 (Grym, 1988, 46) v povídce *Vraždy v ulici Morgue*. „Poea už nezajímá zločin sám a líčení hrůzy, kterou vyvolává. (...) Do popředí jeho zájmu se dostává řešení šarády, která se záhadným zločinem nabízí. (...) Dupin není profesionál a zákonný postih ho nezajímá. Zločin ho zajímá výlučně teoreticky, jako hádanka, logické cvičení...“ (Grym, 1988, 47–48). V 80 letech 19. století se jím pak inspiroval právě Arthur Conan Doyle. Zdeněk Stříbrný uvádí, že Doyle sice nebyl ten, kdo vytvořil pravidla detektivky, ale „jeho zásluha spočívala především v důsledném logickém promyšlení detektivních postupů a v obohacení detektivního řemesla novými poznatky exaktních věd“ (Stříbrný, 1987, 560). Kromě Poeova detektiva Dupina, se Doyle inspiroval i francouzským spisovatelem Emilem Gaboriauem, který psal velmi populární romány, v nichž se objevil Lecoq, detektiv z povolání (Stříbrný, 1987, 560). O obou dvou se Sherlock Holmes dost nelichotivě vyjádří ve *Studii v Šarlatové*, kde Dupina nazve „velice průměrným člověkem“ (STUD, 2011, 126) a o Lecoqovi dokonce řekne, že byl „ubohoučkový packal“ (STUD, 2011, 126). Nicméně můžeme usoudit, že oba dva, jako jeho předchůdci, dali Doylevi určitou inspiraci k tomu, aby jejich metody také použil, rozšířil je a zdokonalil logickou detektivní metodu. Hans Pfeiffer to shrnuje tak, že před Holmesem sice byli „jiní, neméně úspěšní (...), avšak Arthur Conan Doyle zahájil svým Sherlockem Holmesem novou epochu kriminalistické literatury, která bere na vědomí pokroky ve vědě a technice (...), neboť Sherlock Holmes má – v protikladu s Poeovým detektivem Dupinem – chemické, fyzikální, medicínské znalosti a používá jich“ (Pfeiffer, 1971, 10).

1.3.3 Duální systém potírání zločinu

Soudím, že příchod detektiva Auguste Dupina, respektive později Sherlocka Holmese, odpovídal i na některé aspekty aktuálního dění ve společnosti 19. století, kde vedle sebe působily dvě základní složky potírání kriminality. Jednak oficiální policejní složky, jednak praxe soukromých detektivních agentur (Grym, 1988). K těm prvním významným oficiálním „policejním“ složkám, patří první záložní detektivní oddíl založený v Anglii roku 1750, tzv. *Bow Street Runners* – Běžci z Bow Street (Grym, 1988, 15), založené šlechticem, spisovatelem a smírčím soudcem Henrym Fieldingem. Tito ochránci spravedlnosti zatím nedostávali žádný plat a chodili oblečení v civilu, snad aby neupozorňovali zločince a nestahovali na sebe nežádoucí pozornost veřejnosti.

Roku 1829 vzniká i uniformovaná policie založená Robertem Peelem (tzv. *Bobbyové*). Jako výzbroj používají řehačky a hole, předchůdce pendreků a píšťalek. Spojením Peelových policistů a Filingových Běžců vzniká v roce 1842 dodnes celosvětově známá organizace *Scotland Yard* (Grym, 1988, 16).

Ve světle technického pokroku jsou tyto složky vybaveny nejlepší technikou a novými objevy, jako telegrafem, fotografií nebo možností udělat chemickou analýzu nějakého vzorku. Vymoženosti tohoto typu se obvykle soukromým detektivům nedostávaly, na rozdíl od policie se tedy museli spoléhat hlavně sami na sebe, pracovali odlišným způsobem. Měli odlišné možnosti, ale i omezení: *„Rejstřík jejich služeb je omezen menší pravomocí; agenti nemají právo zatýkat, vymáhat si výslech, provádět domovní prohlídky. Na druhé straně ale soukromí agenti nejsou vázáni tolika předpisy a záleží do značné míry na jejich vlastní iniciativě a na ochotě riskovat“* (Grym, 1988, 19). Soukromí detektivové pracovali spíše jako stopaři či lovci, někteří z nich svou práci odváděli i v odlehlých končinách na vlastní pěst a měli tak k dispozici jen omezené prostředky a svůj důvtip, pozorovací a pátrací schopnosti (Grym, 1988).

Koncem 19. století se prohlubovalo podhoubí organizovaného zločinu. Grym píše: *„Magnáti zločineckého podsvětí se už dávno neskrývají, nanejvýš před svými konkurenty a před najatými zabijáky. Vystupují i na veřejnosti, obvykle ovšem jako dobromyslní otcové a mecenáši, a svou skutečnou tvář zakrývají zástěrkou nějakého neškodného podnikání“* (Grym, 1988, 18). Z malých lupičských band se stávaly

organizované gangy a mafie. Oficiální bezpečnostní aparát měl plné ruce práce, aby zvládl vyřešit alespoň ty nejokatější prohřešky zločinců, ale na všechno stačit nemohl. Navíc se objevovaly záležitosti, které byly natolik citlivé, že je poškozený nechtěl svěřit do rukou úředních. Detektivové dostávali za úkol vyhledávat pro bohaté rodiny jejich ztracené děti nebo ty, které se přidaly na špatnou stranu zákona. Úkolem soukromých detektivů bylo vyřešit problém a nevyvolat skandál. Rostl tedy význam soukromých detektivních kanceláří (Grym, 1988). Sherlock Holmes například pomáhá klientům, které někdo vydírá, vyjednává s vyděrači místo nich nebo pátrá po vzácných odcizených předmětech (srov. SCAN, 2007).

Ale jak už bylo výše zmíněno, detektivové neměli právo zatýkat zločince, a proto i Arthur Conan Doyle svému detektivovi musel pomoci přítomností nějakého zástupce zákona. Například v povídce *Spolek ryšavců* (REDH, 2007), ve které Holmes odhalí nebezpečného lupiče, který si prokopává cestu k bankovnímu trezoru, je kvůli zatčení zloděje Holmes nucen přizvat jistého policejního důstojníka Petera Jonese, který o Holmesovi zprvu nabubřele prohlásí, že „*má sice zvláštní metody, které jsou někdy, omluvíte-li mne, když to tak řeknu, trochu až příliš teoretické a fantastické, ale kus detektiva v něm je*“ (REDH, 2007, 85).

Sherlock Holmes ale nezůstával v kritice policie pozadu. Martin Fido píše, že Scotland Yard se zase naopak stal objektem „*pravidelných pohrdlivých poznámek Sherlocka Holmese*“ (Fido, 1998, 88). Například už ve *Studii v Šarlatové* Holmes ironií vyjádří kritiku policie kvůli nepozornému jednání s důkazy, když prohlásí: „*Stádo buvolů by to tu nemohlo víc rozdupat*“ (STUD, 2011, 130). Sebeok kulantněji poznamenává, že Holmesovy příběhy prostupuje „*vzájemná nedůvěra, která je výsledkem tohoto výrazného rozdílu v metodologii*.“ (Sebeok, Umiker-Sebeok, 1983, 23, přel. MK). Sherlock Holmes sice spolupracuje s policií, ale není na ní závislý, často prosadí svou spravedlnost sám bez ohledu na „*literu zákona*“ (Horvát, 2011, 300).

Jak můžeme vyvodit z těchto citátů i z předešlých informací, mezi metodami policie a soukromých detektivů je určitá rozdílnost, detektiv poněkud opovrhuje policejními metodami, které postrádají charakter čisté logiky a mají spíše praktičtější charakter. Policie zas podceňuje detektiva, protože jeho metody se zdají přitažené za vlasy, snad příliš komplikované a nepochopitelné. Právě tato rozdílnost, zobrazující se už v prvopočátcích detektivního románu, se stane i poměrně populárním a komickým prvkem, který se stává jakýmsi *leitmotivem* detektivních příběhů.

1.3.4 Velký detektiv, obhájce logického úsudku

Už v předchozí kapitole jsem psala, že s příchodem Dupina a následně Sherlocka Holmese dosáhlo logické vysvětlení zápletky v dobrodružné literatuře popularity. Miroslav Petříček ve své knize *Majestát zákona* (2000) věnuje jednu kapitolu právě „*Anatomii detektivního příběhu*“ (Petříček, 2000, 81–98). Sherlocka Holmese v ní charakterizuje jako „*Velkého detektiva*“. Takový detektiv následuje analytickou školu (Petříček, 2000, 89) a své zbraně většinou využívá jen symbolicky. Těmi může být například hůl vyplněná olovem nebo jezdecký bičík. Můžeme z toho vyvodit, že detektivové, kteří pracují právě hlavou, sledují detaily a používají analytického myšlení, se sami spíše vyvarují tvrdých pěstí nebo střelných zbraní.

V povídce *Strakatý pás* (SPEC, 2007) vyráží Sherlock Holmes na pomoc dámě v nesnázích se svým přítelem doktorem Watsonem, ačkoliv Watsonovi doporučí střelnou zbraň, sám se vyzbrojí pouze tenkým bičíkem. Když zjistí, že se onu dámu pokouší zabít její otčím pomocí vycvičeného hada, nastraží past a zvíře pomocí biče zažene, to se pak obrátí proti svému majiteli a vrah je zabit. (SPEC, 2007) Bič v Holmesových rukou nachází uplatnění i v povídce *Spolek ryšavců*, kde je použit k polapení a odzbrojení lupiče: „*Ve světle se mihla hlaveň revolveru, ale v tom padl na mužovo zápěstí Holmesův bičík a zbraň zařinčela o kamennou podlahu*“ (REDH, 2007, 90).

Sherlock Holmes se všeobecně projevuje svým klidem a chladnou hlavou. Je dokonce nazýván „*nejdokonalejším myslícím a pozorovacím strojem*“ (SCAN, 2007, 38). Obratnou zbraní je mu i vlastní jazyk. Například právě v povídce *Strakatý pás* odpovídá na výsměch lehkou ironií. To když zmíněný otčím zjistí, že je mu Holmes na stopě a chce od něj vyzvědět, které informace zná, a odradit ho od dalšího jednání:

„Však já vás znám, ničemo! Vy jste ten Holmes, co se rád plete do věcí, do kterých mu nic není.“

Můj přítel se usmál ještě spokojeněji.

„Holmes, poskok Scotland Yardu.“

Ted' už se Holmes zasmál nahlas. „Váš monolog je věru zábavný,“ řekl. „Až budete na odchodu, zavřete za sebou laskavě dveře, protože sem značně táhne.“

(SPEC, 2007, 22)

Petříček dále píše, že *Velký detektiv* si „vraždu jako fyzický akt drží od těla, a to metaforicky, ale zejména doslova“ (Petříček, 2000, 90). Sherlock Holmes tráví většinu svého času ve svém bytě na Baker Street, v knihovně nebo laboratoři. O případech se dozvídá čtením novin nebo z informací, které mu donesou jeho klienti. Holmes nejprve poslouchá a snaží se dozvědět co nejvíce informací, někdy si příběh vyslechne i dvakrát. Jak si později ukážeme, už v té chvíli formuje určitou hypotézu. Například v povídce *Stříbrný lysáček* (SILV, 2011), kde Holmes vyšetřuje loupež závodního koně a vraždu. Holmes se na základě informací, které se dozví z novin, rozhodne zapojit do případu, při cestě vlakem na místo činu pak doktoru Watsonovi shrnuje veškeré informace, které se dozvěděl z novin a na jejichž základě se rozhodl jednat.

Holmesovou zbraní je právě logická analýza. *„Zdaleka jsme ještě nepochopili plody lidského ducha, které se dají pochopit jen rozumem. Snad vyřeší tyto problémy studium a uvede konečně na správnou míru všechny ty, kdo hledali řešení pouze pomocí smyslů“* (FIVE, 2007, 131).

Právě logika je podle Petříčka základním postupem detektiva Sherlocka Holmese. *Velký detektiv*, jak ho popisuje Petříček, vnáší do světla literatury *logicko-deduktivní nutnost* (Petříček, 2000, 84).

Když si ujasníme význam různých logických úsudků nebo argumentů, jako je indukce nebo dedukce, musíme uznat, že nám velmi připomínají myšlenkové postupy *Velkého detektiva*, který pomocí logického myšlení dospívá k vyřešení zápletky, která je završená dopadením viníka. Detektiv používá právě logické argumenty, aby určil pachatele. Sherlock Holmes nám to sám ukazuje v následujícím úryvku, když praví:

„Umí-li někdo uvažovat vsutku dokonale (...) a předloží se mu jediný fakt se všemi charakteristickými rysy, dokáže z něho vyvodit nejen řetěz události, který k němu vedl, ale i výsledky, jaké z něj budou vyplývat. Tak jako Cuvier dokázal přesně určit celého živočicha, prohlédl-li si jedinou jeho kost, měl by i pozorovatel, který důkladně prozkoumá jeden ze článků v řetězu událostí, správně odhadnout všechny ostatní.“

(FIVE, 2007, 130)

Holmes, s pomocí svého autora, vypiloval detektivní metodu svých předchůdců a svých schopností využil nejenom k tomu, aby objasnil události, k nimž v jeho případech došlo, ale dokázal i předvídat budoucí vývoj situace. Učinil detektivní metodu natolik jednoduchou a jasnou, že je možné sledovat její postup.

Petříček se v *Majestátu zákona* (2000) věnuje i tématu výstavby detektivního příběhu a vystihuje několik velmi zajímavých a přínosných bodů, o které se opřeme při úvodu do analýzy detektivní metody Sherlocka Holmese. Petříčkovi při analýze detektivního příběhu mluví o jisté „*logicko-deduktivní nutnosti*“ (Petříček, 2000, 84). Jak je vidět, stále ještě je tu zmiňována v první řadě dedukce, nicméně při vysvětlení tohoto pojmu se ukazuje, že detektivní metoda už není vnímána pouze jednoznačně jako deduktivní, ukazuje se, že tato metoda je opravdu komplexnější. Jak lze z Petříčkovy analýzy usoudit, tato *logicko-deduktivní nutnost* je sice známá, ale vysvětlit ji není tak snadné.

„*Velký detektiv na základě určité interpretace stop čili indicií vytvoří hypotézu*“ nebo, formulováno obecně, „*nutný sled kroků pachatele, nutný průběh zločinu, který pak, jakmile je identifikován, jednoznačně ukazuje k identitě pachatele*“ (Petříček, 2000,85). Petříček dále tvrdí, že *Velký detektiv* postupuje indukci od známého k neznámému a na tom základě pak vytvoří hypotézu (Petříček, 2000, 85). *Utvoří indukci hypotézu, kterou pak může ověřovat tak, aby získal deduktivní evidenci a dopadl pachatele* (Petříček, 2000, 93).

Indukci Petříček i stručně vysvětluje – jako postup usuzování z konkrétního na obecný zákon, který platí, pokud není objeven fakt, který ho vyvrací (Petříček, 2000, 84). Pak ovšem dodává, že závěry induktivního soudu platí pouze tehdy, je-li zároveň ověřován dedukcí (Petříček, 2000, 86). „*Stopy či indicie zločinu jsou čitelné pouze na základě hypotetického předpokladu o tom, jak došlo ke zločinu a kdo jej spáchal: stopy nikdy nejsou dané, a tím méně očividné, nýbrž vyplývají (a tedy se ukazují) jako stopy teprve z určitého předpokladu (řešení)*“ (Petříček, 2000, 86). I dedukci Petříček stručně vysvětlí jako proces odvozování případů z obecné věty nebo proces, ve kterém třetí soud vyplývá ze dvou evidentních premis, přičemž „*zjišťování pravdivosti premis nepatří do logiky*“ (Petříček, 2000, 85). Načež formuluje svou charakteristiku logiky detektivního příběhu tak, že se jedná formálně o „*událost konverze induktivního postupu v deduktivní závěr (a to znamená: nutný analyticky); díky této konverzi vyplývá vrah (jako závěr) z premis nutně*“ (Petříček, 2000, 87).

To je vlastně zjednodušený postup detektiva. Jeho práce zahrnuje pozorování a hledání stop, z těch je pak vytvořen určitý předpoklad, který se buď potvrdí, nebo vyvrátí. Pakliže se hypotéza vyvrátí, musí se vytvořit jiná, která musí být k završení procesu potvrzena. Aby tato nutnost byla verifikována, musí dojít k usvědčení pachatele, a to tím způsobem, že se buď pod tíhou evidentních důkazů přizná, nebo se nachytá do pastí, která je mu nastražena (Petříček, 2000, 87).

Petříček nám sice nastíní podstatné principy detektivky, ovšem pomíjí další, nebo řekněme třetí logický postup, který Peirce nazývá *abdukcí* či *hypotézou*³. Petříček se o hypotéze sice zmíní, ovšem pravděpodobně si neuvědomuje její význam a roli v logické analýze, což plyne z toho, že na rozdíl od dedukce či indukce se jí nesnaží nijak vědecky objasnit. Nicméně její složitost a komplikovanost vyjádří poněkud poetičtěji jako akt *stvoření z ničeho, vyvstávající z chaosu* (Petříček, 2000, 92). Můžeme to brát jako malebný opis toho, co je při letném zkoumání téměř magické a toho, co Ch. S. Peirce s takovou pílí po dlouhou dobu studoval a poskytl nám tak nevědomky návod k analýze detektivního postupu Sherlocka Holmese.

Sám Sherlock Holmes nám ve svém rozhovoru s Watsonem poskytuje vhled do struktury vědeckého bádání, jak už bylo zmíněno výše, když upozorní na rozdíl mezi *pozorováním* a *svou dedukcí*: „Z pozorování se například dovím, že jste byl dnes ráno na poště ve Wigmore Street; dedukce mě zase poučí, že jste odtamtud odeslal nějaký telegram (...) Z pozorování vím, že vám na nártu ulpěl maličký kousek načervenalé hlíny. U pošty ve Wigmore Street právě rozkopali chodník a vykopanou hlínu vyházeli tak nešťastně, že se člověk nevyhne tomu, aby do ní šlápl. Pokud je mi známo, hlína s tímhle zvláštním načervenalým zabarvením se v blízkém okolí nikde jinde nevyskytuje. Až sem je to pozorování. To ostatní je dedukce“ (SIGN, 2001, 191–192). Na to se Watson zajímá, z čeho Holmes vydedukoval to, že odeslal právě telegram. Holmes na to odpoví: „Vím samozřejmě, že jste nepsal dopis, poněvadž jsem celé dopoledne seděl naproti vám. Na vašem otevřeném psacím stole dále vidím arch poštovních známek a pěkný štůsek korespondenčních lístku. Proč byste tedy chodil na poštu? Jedině proto, abyste poslal telegram. Vylučte všechny ostatní faktory a ten jediný, který vám zůstane, musí být pravdivý“ (SIGN, 2011, 192). Poté, co se Watson diví jeho postupu, Holmes vysvětlí, že to bylo sice pravděpodobně, ale zároveň mu přálo štěstí. „Nešlo ale jen o pouhý dohad?“ zajímá

³ Viz kapitola 2.5

se Watson „*Nehádám nikdy*,“⁴ odpoví na to Holmes. „*To je ohavný zvyk- podrývá totiž schopnost logicky uvažovat*“ (SIGN, 2011, 193).

T. A. Sebeok, na něhož budu odkazovat i v příští kapitole, poznamenává, že tento složitý Holmesův postup, který se skládá z pozorování a dedukce, je ve většině případů postaven na komplikovaném sledu toho, co by Peirce nazval *odhady* (*guesses*) (Sebeok, Umiker-Sebeok, 1983, 21). Nemluvíme tu ale o *hádání* jako o nějaké nahodilé hře. To už nám jasně neguje Holmes, jedná se tu o *odhady* ve smyslu logických operací. Thomas Sebeok poukazuje na to, že Holmesovy postupy, ačkoliv se mohou zdát čtenáři a nepozornému Watsonovi záhadné a nahodilé, mají komplikovanou, ale definovanou strukturu, a že ačkoliv Holmes tyto postupy jednoduše nazývá dedukcí, tak my je můžeme důkladně rozebrat na základě učení Ch. S. Peirce. Dále Sebeok doslova píše: „*To, co dělá Sherlocka Holmese tak úspěšným v jeho detekci, není to, že nikdy nehádá, ale to, že hádá tak dobře, ve skutečnosti nevědomky následuje Peircovu radu o tom, jak zvolit nejlepší hypotézu*“ (Sebeok, Umiker-Sebeok, 1983, 22, přel. MK).

Sebeok tedy poukazuje na to, že Holmesovy dedukce nejsou vlastně vůbec dedukce a nejsou ani indukce, přesněji řečeno je to spíše usuzování (*reasoning*) založené na pozorování nějakého specifického faktu a stopy skrze víceméně komplexnější okolnost k jinému specifickému faktu (Sebeok, Umiker-Sebeok, 1983, 24). Což nás přivádí podrobnějšímu rozboru prací Ch. S. Peirce, tedy těch, které se zabývají metodami usuzování. Vždyť i Holmes sám prohlásí: „*Nemáme ještě žádné informace. A není větší chyba než vytvářet si teorie, dokud neznáme fakta. Člověk pak začne nevědomky údaje upravovat tak, aby vyhovovaly jeho teorii, místo aby si vytvořil teorii, která by odpovídala faktům*“ (SCAN, 2007, 42).

⁴ („*I never guess!*)

2. TEORIE USUZOVÁNÍ PODLE CHARLESE S. PEIRCE

„Pokud by člověk neměl nějaké vnitřní světlo, které řídí jeho hádání, které je díky světlu více pravdivé (...), lidská rasa by byla dávno vyhubená kvůli vlastní neschopnosti vyrovnat se s životem.“

(Ms. 692, přel. MK).

2.1 Úvod

V této kapitole se budu věnovat Peircově teorii usuzování (inferencí), tedy dedukci, indukci a abdukci v jejich možnostech aplikace na detektivní postup Sherlocka Holmesa. Pokusím se vysvětlit podstatu jednotlivých metod, jak je uvedeno v *Collected Papers of Charles Sanders Peirce*, a následně ukázat, jak se vzájemně doplňují a vytvářejí tak souhrn, která Sherlocku Holmesovi pomáhá řešit jeho detektivní případy. Zvýšená pozornost bude věnována Peircově teorii abdukce, která, jak se ukáže, je tím stěžejním bodem detektivní práce. Ale na druhou stranu, každý z nás ji používá v každodenním životě při běžném usuzování. V této kapitole se tudíž dozvíme i něco o tom, proč díky „common sense“ (srov. CP 1.16), který bych přeložila jako „běžný rozum“ či prostě smysl pro rozumná řešení situací, dokážeme předvídat běžné situace kolem nás, a proč jsme vlastně, my všichni lidé, podobní Sherlocku Holmesovi.

CH. S. Peirce přispěl významným způsobem právě hlubokým zkoumáním usuzování; jednak v klasifikaci úsudků, tedy jednotlivých logických postupů (metod), ale především svým důkladným studiem abdukce, které do té doby bylo věnováno daleko méně pozornosti (Fann, 1970, 8). K. T. Fann se ve své monografii *Peirce's Theory of Abduction*⁵ rozděluje Peircovo zkoumání do dvou fází, které se od sebe oddělují přibližně na přelomu století (Fann, 1970, 9). V Peircově počátečním zájmu jsou dedukce, indukce a abdukce od sebe důrazně oddělené, jsou to „*nezávislé formy usuzování*“ (Fann, 1970, 9, přel. MK). Nicméně ve svých pozdních pracích, se Peirce zabývá vztahem těchto inferencí a tím, jak jsou tyto metody propojené. Ve

⁵ Tato práce byla původně napsaná v roce 1963, Fann ji psal jako svou diplomovou práci na University of Illinois. Později práci vydal, aby mohla posloužit jako zdroj informací studentům této problematiky.

svých pozdních spisech se pak Peirce věnuje tomu, jaká má každá z metod místo a smysl v celém procesu usuzování (Fann, 1970).

V raném období své práce se Peirce snažil vybudovat trichotomii inference poté, co zjistil, že je určitá korelace mezi třemi druhy inference a třemi druhy sylogismu. Vůbec poprvé se abdukci zajímá ve svém psaní *On the Natural Classification of Arguments* (Fann, 1970, 11). Peirce píše, že každý náš úsudek v sobě nějakým způsobem zahrnuje nějaké referování predikátu na subjekt. Části predikátu jsou naše zkušenosti, kdežto subjekt není zkušeností, ale pouze předpokládaný následek (Ms. 80). Vyvozují z toho, že každé naše uvažování se skládá z prvků našich zkušeností a díky nim můžeme referovat k nějakému úsudku, který je pravděpodobný. Na základě našich zkušeností, smyslových vjemů a pozorování jsme schopni dojít k nějakému úsudku nebo vytvořit hypotézu. Každý z našich duševních procesů je vlastně proces logický, při kterém vzniká nějaká inference, ať už je to indukce, dedukce či abdukce.

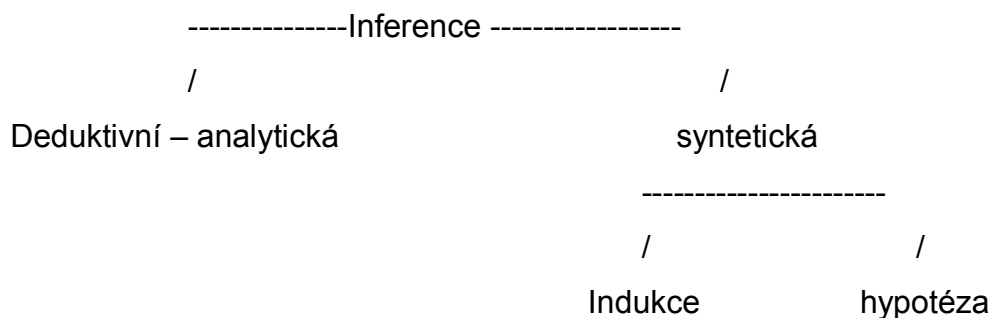
2.2. Inference a jejich dělení

Je třeba stručně vysvětlit, co je vlastně inference.⁶ Pro účely této práce se bude inferencí či usuzováním myslet určitý **proces**, při kterém poznáváme pravdivostní hodnotu nějakého soudu (závěru) na základě pravdivostní hodnoty jiných soudů (premis), snaží se tedy najít pravdivostní hodnotu závěru na základě „vztahu vyplývání mezi závěrem a premisami“ (Novák, Dvořák, 2011, 140).

Charles Sanders Peirce rozdělil inference do dvou skupin podle toho, zda jsou **objasňující (analytické)** či **rozšiřující (syntetické)** (CP 2.680), jestli tedy mají naše vědomosti objasnit či zpřesnit, či naopak rozvést, rozšířit či obohatit. Do objasňujících inferencí Peirce zařadil dedukci. Do rozšiřujících pak patří na jedné straně indukce a na druhé abdukce (Fann, 1970, 7). Peircovo rozlišení indukce a abdukce má významnou roli pro tuto diplomovou práci, protože v době před Peircem byla indukce s abdukci směřována a jejich rozdělení nebyla věnována velká pozornost (Fann, 1970).

⁶ Pro účely této práce nebudu rozlišovat mezi inferencí a usuzováním. Ačkoliv jsou mezi těmito termíny určité nuance, není mým cílem vysvětlit celou strukturu tohoto logického fenoménu.

Rozdělení inferencí podle Peirce:

(Fann, 1970, 7)

Všechny tyto tři metody usuzování neboli inference byly známé už od dob Platóna či Aristotela (srov. CP 1.65), nicméně Peircovo pojetí inferencí se významně liší od tradičních přístupů, protože Peirce jednak stanovuje trichotomii metod a jednak důkladně rozpracovává abdukcii, zatímco většina logiků do té doby kladla důraz na analytickou dedukci a syntetické usuzování v podstatě zaměňovala či identifikovala s indukci. Dělo se tak pravděpodobně kvůli tomu, že se logici soustředili na hledání absolutní dokonalé argumentace a správných úsudku, kterým se vyznačuje právě dedukce (Fann, 1970). A jistota správného úsudku ve směru od dedukce přes indukci k abdukcii klesá. (Fann, 1970, 8). Z toho plyne, že čím více se posunujeme na pomyslné přímce od dedukce směrem k abdukcii, tím více se naše jistota správného úsudku mění pouze v pravděpodobnost.

Můžeme z toho usoudit, že analytické a syntetické inference se od sebe podstatně liší. K. T. Fann (1970) to vystihuje tak, že zatímco u deduktivní inference vyplývá závěr z premis nutně, u syntetických inferencí tato nutnost chybí. Platí, že „*vyplývání je vztah mezi posloupností tvrzení zvaných premisy a jiným tvrzením, zvaným závěr, spočívající v tom, že není možné, aby byly premisy pravdivé a závěr nepravdivý*“ (Novák, Dvořák, 2011, 33). Tedy pokud jsou pravdivé premisy, musí být pravdivý i závěr, nicméně vyplývání nám neříká nic o tom, zda jsou premisy pravdivé či ne, jen poukazuje na to, že se nemůže stát, aby byly premisy pravdivé a závěr nepravdivý. Premisou se rozumí jakékoliv tvrzení, které může být pravdivé či nepravdivé, čili může nabývat pravdivostní hodnoty (Novák, Dvořák, 2011, 33).

Zatímco závěr analytických inferencí vyplývá z premis nutně, závěr syntetických inferencí spíše vysvětluje to, co je uvedeno v premisách a všechny empirické vědy používají i tento druh inference, protože díky němu je možné přivádět nové myšlenky do našich závěrů či znalostí. Směrem k indukci a abdukci sice klesá jistota správného úsudku, ale zase se zvyšuje *plodnost*, díky které se mohou naše znalosti rozšiřovat o nové myšlenky a poznatky (Fann, 1970, 7–8).

Než započnu s výkladem jednotlivých metod usuzování, je třeba říci, že každou metodu je možné strukturovat do podoby sylogismu, což je „*úsudek složený ze tří kategorických soudů*“, ve kterém jsou dvě premisy a závěr (Novák, Dvořák, 2011, 144). Každý sylogismus obsahuje tři činitele, a to subjekt „S“ (tedy to, o čem se hovoří), predikát „P“ (to, co se připisuje objektu, například nějaká vlastnost) a střední pojem, jakýsi *mediátor*, který vlastně spojuje subjekt a predikát v premisách a v závěru už se neobjevuje (Novák, Dvořák, 2011, 144). Základní podmínka pro to, aby sylogismus platil je „*identita všech tří pojmů*“ (Novák, Dvořák, 2011, 145). To znamená, že pokud v první premise tvrdím, že „každá liška je šelma,“ a v druhé premise řeknu „některé houby jsou lišky,“ tak by z toho vyplynul nesmyslný závěr, tedy že „některé houby jsou šelmy“. Tento příklad pánů Nováka a Dvořáka (2011, 145) nám ilustruje pravidlo, že když v premisách mluvíme o nějakých pojmech, musíme je po celou dobu sylogismu používat ve stejném smyslu.

Sylogismy mohou nabývat různých forem, v závislosti na (řečeno zjednodušeně) typu premis, které se v sylogismu objeví. A těchto forem neboli modů je celkem 256 (Novák, Dvořák, 2011, 147), i když jen část z nich je vědecky použitelná, protože jen v některých modech závěr z premis vyplývá a je tedy správný. Já se v této práci nebudu zabývat jednotlivými typy modů, ale domnívám se, že je potřebné mít o nich povědomí, kvůli lepšímu pochopení problematiky, o níž tato práce pojednává.

2.3 Dedukce

Dedukce je asi „*nejznámější a nejlépe prozkoumanou metodou odvozování zkoumanou v rámci logiky*“ (Jirků, 2003, 13). Už u před Sokratovských myslitelů se „*setkáváme se snahou uplatnit logickou argumentaci jako prostředek filosofického poznání*“ (Novák, Dvořák, 2011, 17), kdy byl kladen důraz na co největší míru *jistoty*. Kvůli Sofistům, kteří dokázali najít logický argument téměř pro jakékoliv tvrzení a tato

schopnost „*vážně ohrožovala důvěryhodnost logické argumentace jako spolehlivého nástroje pro nalézání pravdy*“ (Novák, Dvořák, 2011, 17), začali se myslitelé věnovat kritériím správného usuzování, tedy „správnosti a nesprávnosti“.⁷ Dedukce tedy byla pro antické myslitele dokonalou vědou, která musela přinést poznání pravdy. Naopak metody jako indukce či abdukce, které se zakládaly na „*kontextově závislé znalosti*“ (Jirků, 2003, 15), jakými je indukce či abdukce, nebyly vědci vysvětlovány vůbec, popřípadě byly vysvětlovány neadekvátním způsobem (Jirků, 2003).

Základní definice dedukce podle Ch. S. Peirce zní: „**aplikace obecného pravidla na jednotlivé části**“ (CP 2.620, přel. MK). Dedukce se používá v bádání, v situacích, kdy známe nějaké obecné pravidlo, které můžeme aplikovat na konkrétní případ. A z této aplikace pravidla na případ vyvodíme závěr. Například:

Pravidlo (hlavní předpoklad): *Všichni lidé jsou smrtelní.*

Případ (vedlejší předpoklad): *Enoch byl člověk.*

Závěr: *Enoch byl smrtelný.*

(CP 1.620)

Tento příklad je poměrně jasný, vidíme, že závěr z premis (předpokladů) vyplývá nutně, a tedy pokud jsou pravdivé premisy, tak závěr musí být také pravdivý. Vychází to z principu, které je pro dedukci charakteristický. Peirce vysvětluje, že dedukce je „*takový způsob uvažování, který zkoumá stav věcí v tvrzených premisách*“ (CP 1,65). Metoda dedukce funguje na tom principu, že nejprve vytvoří schéma stavu věcí a zkoumá vztahy mezi nimi (CP 1,65). Vyvozují z toho, že zkoumá, zda skutečně platí kauzalita mezi různými fakty, které se na dedukci podílejí.

Jednoduché schéma dedukce, o kterém Peirce mluví a které je vždy platné, si můžeme představit jako „*čtyři označené body na křivce, která nemá ani extrém, ani větvení*“ (CP 1,66, přel. MK). V *The Collected Papers of Ch. S Peirce* je tato křivka zobrazena jako *kruh* (či elipsa), na němž se nacházejí čtyři body (CP 1.66). Těchto bodů by mohlo být víc, nicméně základem jsou body čtyři. Tyto body se sdružují v párech, jsou tedy dva a dva. Pokud chceme z jednoho bodu páru přejít do dalšího bodu druhého páru, vždy musíme přejít minimálně přes jeden bod, který se nachází

⁷ První, kdo se tím zabýval opravdu systematickým a seriózním způsobem, byl Aristoteles, který se díky tomu považuje za zakladatele logiky jako vědy. (Novák, Dvořák, 2011, 17)

uprostřed nich. Tedy pokud zjišťujeme vztah mezi jednotlivými body, a postupujeme po křivce, vždy musíme projít body, které leží mezi nimi a tyto přechodové body jsou tím, co tvoří spojení mezi zkoumanými body. Mezi dvěma body vzdáleného páru, jehož vztah chceme zkoumat, se tedy musí nacházet jeden bod, který je jakýsi prostředník mezi těmito zkoumanými body, které chceme propojit.

(CP 1.66)

Tento zmíněný diagram je, řekla bych, bazálním principem dedukce. Máme před sebou určitý soubor faktů a zkoumáme vztahy mezi jednotlivými body. Jedná-li se o uzavřený kruh, vzniká tu jistá kauzální nutnost, kdy jeden vztah vyplývá z druhého prostřednictvím bodů, které se nachází mezi nimi, a tudíž je zprostředkovávají jeden druhému. Vztahy, které tvoří aktéři dedukce, bychom tedy mohli nazvat vyplývání. Tento vztah si vysvětlíme následovně na příkladu sylogismu BARBARA. Ačkoliv, jak píše Peirce v *Collected Papers*, do tohoto sylogismu mohou být dány i ostatní metody, tedy indukce a abdukce, ale pak by úplně zanikla jejich specifika (CP 1.620).

2.3.2 Sylogismus BARBARA

Ve svých spisech (CP 2.620) Peirce rozebírá sylogismus BARBARA a na něm vysvětluje princip dedukce. Sylogismus BARBARA se zakládá na tom, že velká premisa je **pravidlo**, druhá premisa je malá a prezentuje jako speciální **případ** vzhledem k pravidlu. A na základě pravidla a konkrétního případu je utvořen **závěr**. Peirce tvrdí, že do této podoby mohou být dány všechny druhy argumentů, (tedy dedukce i indukce) uvádí však, že pokud bychom všechny inference nějakým způsobem mohli redukovat na BARBARU, tak to není nejvhodnější forma, jak každý druh inference reprezentovat, protože specifika indukce a dedukce se více projeví v jiných formách (CP 2.620). Proto Peirce píše, že BARBARA ilustruje nejlépe deduktivní usuzování a „*pokud je brána doslovně, žádné induktivní usuzování*“

nemůže být dáno do této formy“ (CP 2.620, přel. MK). BARBAROU tedy rozumíme „hlavní premisu“, která určuje pravidlo a následná aplikace „pravidla“ na „vedlejší premisu“ – případ, z čehož vyvozujeme závěr:

Pravidlo: *Enoch a Elijah byli muži.*

Případ: *Všichni muži umírají.*

Závěr: *Enoch a Elijah museli zemřít.*

(CP 2.619)

Tento zápis si můžeme redukovat na jednoduché schéma:

S je M,

M je P,

tedy S je P

(CP 2.619)

příčemž „S“ znamená v tomto případě *Enoch a Elijah*, „M“ znamená *muž* a „S“ znamená *smrtelný*. Všimněme si, že „M“, tedy *muž*, je spojovacím článkem „S“ a „P“, díky této spojitosti můžeme s jistotou tvrdit, že Enoch a Elijah jsou smrtelní. Znovu nám to připomíná metodu kruhu, kdy procházíme z jednoho bodu k druhému přes spojovací článek.

V tomto případě metoda dedukce vychází jaksi sama ze sebe, vychází z premis, které mají všeobecnou platnost a jejichž souvislost a vztah s dalšími prvky je evidentní, tedy vychází jakoby ze souboru návazností a kauzalit. Jak už jsme výše zmiňovali, Peirce viděl souvislost mezi třemi typy inferencí a třemi typy sylogismu. Soudím tedy, že právě BARBARA se stala pro Peirce vzorem deduktivní inference.

Nicméně ne všechny situace, které dedukce řeší, jsou tak jsou tak jasné jako příklad se smrtelnými muži. Vezměme si třeba úvahu o čtvercích, kterou Peirce uvádí v CP 2.620. Máme dvě premisy, že každý čtverec je geometrický „tvar“ a že žádný trojúhelník není čtyřúhelník, z toho vyplývá závěr, že některé tvary nebudou trojúhelníky (CP 2.620). Viz sylogismus:

Pravidlo: *Každý čtverec se liší od trojúhelníku.*⁸

Případ: *Některé tvary jsou čtverce.*

Závěr: *Některé tvary nejsou trojúhelníky.*

(CP 2.620)

Tento úsudek je komplikovanější, protože v něm figuruje více vztahů, než je uvedeno v premisách. Vycházíme z obecného pravidla, že čtverce a trojúhelníky se liší. Víme také, že některé tvary jsou čtverce. Zároveň, ale musíme vědět, že některé tvary jsou i trojúhelníky. Pak teprve můžeme usoudit, že některé tvary nejsou trojúhelníky. Je třeba znát víc souvislostí, abychom mohli dojít k jistému závěru, těmi souvislostmi mohou být naše znalosti nebo pozorování, důležité vlastnosti správného detektiva, jak uvádí Sherlock Holmes (SIGN, 2011,191).

Z Peircovy úvahy o dedukci lze vyvodit, že tuto metodu můžeme použít i v jiných diagramech než ve zmíněném kruhu. Diagram se může větvit či mít různé extrémy, ale dedukce pak bude opět pracovat pouze se známými a jednoznačnými vztahy a nebude do sebe umět zahrnout i poznatky, které nejsou evidentní, které jsou nové, nebo dokonce ty, jejichž souvislost zatím není známa. Dedukce tedy dochází k závěrům, které jsou *absolutně nutné* (CP 1.66), nebo jsou podpořené nějakou autoritou a jejich pravdivostní hodnota se tedy prakticky rovná jistotě. Metoda dedukce je tedy ideální, pokud máme uzavřený okruh faktů. Pokud pracujeme s předpoklady, které mají nějakou obecnou platnost a musí z nich nutně vyplývat nějaký závěr. Jak naznačuje Peirce, pokud jsou pravdivé předpoklady, musí být pravdivý i závěr. Pokud předpoklady pravdivé nejsou, tak (v případě BARBARY a dalších funkčních sylogismů – poznámka autora) nebude pravdivý ani závěr (CP 2.626).

Metoda dedukce se zdá být nedostatečná, pokud se nám objeví komplikovanější problém než situace vyjádřená kruhovým diagramem. Tento diagram totiž zahrnuje jen omezené a uzavřené množství faktů. Může se stát, že fakta, která nám v našem úsudku figurují, vytvářejí další vztahy, které ale nejsou

⁸ Nebo, řečeno jinak, žádný čtverec není trojúhelník

uzavřené v rámci pomyslné kruhové křivky. Může se stát, že některý druh vztahu nám do této kauzality nezapadá, a přesto hraje velmi důležitou roli. Můžeme zjistit, že v situaci, která nastala, se objeví nová fakta, která vytváří nové souvislosti (vztahy) s fakty, která už známe. V tomto případě je neadekvátní používat dedukci, protože dedukce nejlépe funguje v situaci, kdy všechna fakta a všechny vztahy mezi nimi jsou platné a mají mezi sebou jakousi „kauzální“ spojitost. Pak je tedy adekvátní do našeho usuzování zapojit jiný způsob inference. Deduktivní metoda má svoje místo i v detektivním bádání, ale nemůže být jedinou, nebo dokonce hlavní metodou, kterou detektiv používá, protože nemůže stačit pro porozumění každodenních jevů, a to z toho důvodu, že v určitém smyslu slova nerozšiřuje naše vědomí o nové poznatky. Z deduktivních premis závěr vyplývá nutně, a tedy v závěru se vlastně dozvíme pouze analýzu toho, co už bylo řečeno v premisách.

2.4 Indukce

Jak už jsme řekli v předchozí podkapitole věnované dedukci, dedukce nemůže být jedinou logickou metodou, kterou používáme v našem bádání, protože pracuje s všeobecně známými vztahy a nezahrnuje do procesu úsudku nové poznatky. V dedukci hraje hlavní slovo „pravidlo“, hlavní premisa, která je známá. Co si ale počneme, pokud nám pravidlo známé není a potřebujeme ho zjistit?

Peirce píše, že *induktivní* neboli syntetické uvažování má jinou strukturu než dedukce, protože je něco více než pouhá aplikace generálního pravidla na jednotlivý případ (CP 2.620). Indukce je hojně používaná právě v případě, kdy máme před sebou určité množství konkrétních případů a chceme z nich usoudit na nějaké obecnější pravidlo. Pak přichází do hry druhý typ úsudků.⁹

Petr Jirků píše obecně, že „*pro induktivní úsudky je charakteristické, že závěry nelze tvrdit s definitivní platností. Jejich pravdivost není opřena pouze na pravdivosti všech premis daného argumentu*“ (Jirků, 2003, 53). Tuto informaci si můžeme zpřesnit výňatkem z Pericových listů, kde se píše, že „*indukce je zobecňování z řady případů, o kterých platí určitá pravda, a my usuzujeme, že tato konkrétní pravda platí pro celou třídu*. (CP 2.624, přel. MK). V druhém případě se indukce aplikuje v situaci, kdy zjistíme pravdu platnou pro určité procento případů a usoudíme, že tento poměr platí pro celou třídu“¹⁰ (CP 2.624). Je to tedy takový způsob uvažování, jehož závěr není jistý jako v dedukci, ale pouze orientační nebo pravděpodobný (CP 1,67).

Indukce je vědeckou metodou, která nevychází z obecných pravidel, ale na základě konkrétních příkladů (které podrobuje zkoumání a zasazuje je do kategorií) vede obecně k pravdě v dlouhodobém horizontu (CP 1,67). Mohli bychom to říci i tak, že čím více konkrétních případů se prozkoumá, tím pravděpodobnější bude závěr.

Peirce pro ilustraci používá příklad lodi naložené kávovými boby. Nevíme nic o povaze nákladu a chceme zjistit, co loď přiváží. Můžeme tedy induktivně postupovat tak, že vejdemo na palubu a prozkoumáme jednotlivé vaky, které přiváží, a ochutnáme jejich obsah. Neochutnáme sice veškeré kávové boby, ale

⁹ Připomeňme Peircovo rozdělení inferencí na *explikativní* (vysvětlující) a *ampliativní* (rozšiřující). (CP 2.680) Zatímco u explikativních inferencí vyplývá závěr z premis nutně, u ampliativních premis nevyplývá řešení nutně, ale spíše rozšiřuje to, co je řečené v premisách. Použití rozšiřujících inferencí je jediný způsob, jak přivést do našeho bádání nové znalosti. (Fann 1970, 8)

¹⁰ „*Induction is where we generalize from a number of cases of which something is true, and infer that the same thing is true of a whole class. Or, where we find a certain thing to be true of a certain proportion of cases and infer that it is true of the same proportion of the whole class.*“ (CP 2.624)

prozkoumáme určitý reprezentativní vzorek; postupujeme systematicky, prozkoumáme ty boby, které byly vyňaty ze dna, prostředku i vrchu vaku. Ne jen jednoho vaku, ale i z vaků ve zbytku paluby. Indukcí dojdeme k závěru, že celý náklad bude pravděpodobně téže povahy jako vzorek bobů, který jsme zkoumali. Indukce by tedy vypadala následovně:

Případ: Všechny vzorky jsou z vaků na této lodi.

Závěr: Všechny vzorky jsou kávové boby.

Pravidlo: Všechny vaky na lodi obsahují kávové boby.

Indukcí tedy zjistíme určitou pravděpodobnost či „hodnotu poměru“ (CP 1.67). Tato možnost určit hodnotu poměru se může použít třeba ve chvíli, kdy máme vzorek fazolí různé barvy a máme určit, jaké procento fazolí ve vacích je dejme tomu bílých a jaké procento černých. Právě fazole ve vaku se staly známým Peircovým induktivním příkladem. Na něm si můžeme ukázat rozdíl mezi dedukcí a indukcí. Tedy ukázat, jak se pořadí premis v sylogismu střídá. Pokud platí pravidlo, že vak obsahuje jen bílé fazole a jednu náhodně vybereme, můžeme na základě deduktivní inference očekávat, že bude bílá. **Dedukce** by tedy vypadala následovně:

Pravidlo: Všechny fazole v tomto vaku jsou bílé.

Případ: Tyto fazole byly v tomto vaku.

Závěr: Tyto fazole jsou bílé.

Nicméně může se stát, že neznáme barvu fazolí ve vaku a tak proces dedukce obrátíme, abychom se tuto informaci dozvěděli. Musíme tedy vyvodit pravidlo ze závěru, který uděláme v konkrétních případech (CP 2.622). **Indukce** by vypadala následovně:

Případ: Tyto fazole jsou z tohoto vaku.

Závěr: Tyto fazole jsou bílé.

Pravidlo: Všechny fazole v tomto vaku jsou bílé.

(CP 2.622)

V případě indukce nepracujeme obvykle s kompletním předmětem či obsahem našeho bádání, ale pouze se *vzorkem*. Zde si můžeme všimnout, že zatímco v případě dedukce vyplýval závěr z premis nutně, indukce nám ukazuje pouze nějaký procentuální výsledek. Jak píše Miroslav Petříček (2000), indukce funguje tímto způsobem, pokud se nejedná o indukci *apodiktickou*, která bere v potaz „*uzavřené množiny zvláštních případů*“ (Petříček, 2000, 85), a tedy při zkoumání víme, že pracujeme se všemi fakty, jsme tedy schopní prozkoumat úplně všechny případy, které v našem bádání figurují.

2.5 Abdukce ¹¹

Z předchozích úvah v této práci můžeme vyvodit, že abdukce neboli hypotéza bude hrát zásadní roli v detektivní práci Sherlocka Holmese. Ačkoliv Holmes se o své metodě častěji vyjadřuje jako o dedukci a všeobecně se tento název rozšířil, dedukce nemůže být dostačující pro takový způsob bádání, jako je to detektivní, protože není přizpůsobivá novým informacím a zaváděním nových poznatků. A právě v tomto zahrnování nových poznatků do našeho usuzování spočívá detektivní práce. Detektiv přichází do situace, kdy se stal nějaký zločin a ten je potřeba objasnit. Vyšetřovateli se obvykle nepředkládají jasné premisy, ze kterých se dá jednoznačně určit závěr. Naopak, musí ze střípků zdánlivého vybrat relevantní fakta, která do svého úsudku zařadí. Obecně bychom o tom mohli mluvit jako „stopách“ a jejich vypovídající hodnotě.

Detektivovi se ukazuje stopa jako „stopa“ teprve ve chvíli, kdy „*například zjistí, že v řadě navzájem na sebe navazujících článků něco chybí*“ (Petříček, 2000, 86). Detektiv musí přijít na to, co která stopa znamená, k čemu vede. Petříček dokonce zmiňuje i stopy, které mají matoucí charakter. Detektiv tedy nepracuje s danými a jednoznačnými fakty, ale musí sám na pravdu přijít, a tak mu nezbyvá nic jiného, než zapojit nějaký nový poznatek do svého bádání a ujistit se, zda je pravdivý. Musí vytvořit základní vzorec, díky kterému se teprve začnou rýsovat indicie. Aktem tvoření z ničeho (jak to nazývá Miroslav Petříček), z chaosu, do kterého je vržen a v němž jsou možné všechny kombinace a který se zprvu zdá být bezcestím, musí detektiv vytvořit hypotézu (Petříček, 2000, 92), která všechno „objasní“ nebo „rozšíří“.

Abdukci Peirce řadí spolu s indukcí k „ampliativnímu“ typu usuzování. Má nám „rozšířit“ či „rozvést“ naše znalosti. Abdukce na rozdíl od dedukce nevychází z obecné platnosti nějakého pravidla, ale zavádí nové poznatky. S těmito možnostmi se ovšem pojí i menší jistota pravdivosti úsudku. Tu abdukce řeší přísnými kritérii pro stanovení a potvrzení hypotézy.

Petr Jirků, který ve svých úvahách o abdukci čerpá právě z myšlenek Ch. S. Peirce, charakterizuje abdukci jako „*takový typ usuzování, který vystihuje dynamiku znalostí, nebývá z hlediska pravdivosti extenzionální a pravdivost složených tvrzení*“

¹¹ Protože pro označení abdukce Peirce používá i termíny „retrodukce“ či „hypotéza“, budeme je pro účely této práce používat jako synonyma. Při bližším zkoumání bychom sice zjistili, že v průběhu Peircova studia této problematiky se objevovaly nuance mezi těmito termíny, pro účely této práce jsou podstatné především jejich hlavní charakteristiky a jejich místo v procesu metody Sherlocka Holmese.

není funkcí pravdivostí jejich skladebných částí“ (Jirků, 2003, 15). To znamená, že abdukce není uzavřená ve světě jednoznačného vyplývání jako dedukce, ale je otevřená novým možnostem, možnostem, které se mohou mýlit, ale při správném postupu pravděpodobně přinesou kýžený pravdivý závěr, i když to nebude tak snadné, jako tomu bylo u dedukce.

Jak jsme si řekli na začátku této kapitoly, byl to právě Peirce, kdo se začal abdukci na přelomu 19. a 20. století důkladně věnovat, v jeho pracích se dočteme, že abdukce, je další způsob jak „*převrátit deduktivní úsudek k vytvoření syntetické inference*“ (CP 2.623). Toto převrácení se týká struktury sylogismu. Jde vlastně o převrácení způsobu myšlení, který pracuje jednak s tím, co známe, jednak zavádí novou informaci nebo předpoklad. A druh usuzování a jeho struktura (inference) se musí situaci přizpůsobit.

Představme si příklad, kdy vejde do místnosti a v ní najdeme určitý počet vaků, které obsahují různé druhy fazolí. Na stole leží hrst bílých fazolí a po chvíli hledání najdeme vak, ve kterém jsou pouze bílé fazole. V tu chvíli můžeme spravedlivě a adekvátně odhadnout, že hrst bílých fazolí byla vzata právě z tohoto vaku¹². Tento druh inference se nazývá „*vytváření hypotézy*“¹³ (CP 2.623). A příklad s fazolemi ve vacích se stal velmi známým Peircovým ilustračním příkladem.

Hypotéza má vlastní strukturu sylogismu, stejně jako dedukce i indukce. Srovnajme:

DEDUKCE

Pravidlo: *Všechny fazole z tohoto vaku jsou bílé.*

Případ: *Tyto fazole jsou z tohoto vaku.*

Závěr: *Tyto fazole jsou bílé.*

INDUKCE

Případ: *Tyto fazole jsou z tohoto vaku.*

Závěr: *Tyto fazole jsou bílé.*

Pravidlo: *Všechny fazole u tohoto vaku jsou bílé.*

¹² „*I at once infer as a probability, or as a fair guess, that this handful was taken out of that bag.*“ (CP 2.623)

¹³ „*making an hypothesis*“ (CP 2.623)

ABDUKCE

Pravidlo: *Všechny fazole z tohoto vaku jsou bílé.*

Závěr: *Tyto fazole jsou bílé.*

Případ: *Tyto fazole jsou z tohoto vaku.*

(CP 2.623)

Metoda abdukce se uplatňuje ve chvíli, kdy najdeme nějakou zvláštní okolnost a předpokládáme, že to je příklad nějakého pravidla, načež přijmeme tento předpoklad neboli tuto hypotézu. Abdukci taky použijeme v případě, když se dva objekty v jistých ohledech silně podobají a my usoudíme, že se budou navzájem podobat i v jiných ohledech¹⁴ (CP 2.624).

Peircova teorie abdukce vychází i z jeho vlastní zkušenosti, o které se dočteme v jeho psaní: *„Jednou jsem přistál v přístavu v jedné turecké provincii, a když jsem šel nahoru k domu, který jsem byl navštívit, potkal jsem muže sedícího na koni a obklopeného dalšími čtyřmi jezdci, kteří drželi baldachýn. Protože jediný muž, o kterém se dalo soudit, že mu byla projevována taková čest, byl guvernér, usoudil jsem, že je to on“* (CP 2.625). Obecně platí, že hypotéza je slabší druh argumentu, jedna premisa bývá jistá a druhá pouze pravděpodobná. Nemůžeme s jistotou říci, jestli se nám hypotéza potvrdí, ale v tuto chvíli je to ten nejpravděpodobnější závěr, který můžeme udělat (CP 2.625). Tak je tomu i ve zmíněném Peircově zážitku. Ani on nevěděl s jistotou, zda se jedná konkrétně o guvernéra, kterému se zde vzdávala čest, ale zapojil svou zkušenost, kterou do té doby měl, aby usoudil, že nejlepší možné vysvětlení situace je to, že se jedná o guvernéra, kterému je obvykle taková čest prokazovaná. Mohl by si tuto hypotézu následně i ověřit a to tak, že by se například onoho muže zeptal na jeho jméno a postavení.

Na tomto příkladu si můžeme ukázat další Peircovy výroky o abdukci. Ve svých pracích Peirce retrodukci (abdukci) označuje za *„prozatímní přijetí hypotézy“* (CP 1.68), tedy přijetí nějakého předpokladu, který je v té chvíli *„jediná racionální možnost“*, jak situaci vysvětlit (CP 2.270). Z tohoto předpokladu pak plynou určité *„predikce“* neboli důsledky, a každý tento důsledek je *„schopný“*

¹⁴ *„Hypothesis is where we find some very curious circumstance, which would be explained by the supposition that it was a case of a certain general rule, and thereupon adopt that supposition. Or, where we find that in certain respects two objects have a strong resemblance, and infer that they resemble one another strongly in other respects.“* (CP 2.624)

experimentálního ověření“ (CP 1,68), aby mohl být odhalen případný nesouhlas s fakty, jak je tomu například ve zmíněném příkladu s guvernérem.

Jako další příklad hypotézy a jejího testování, tentokrát z vědeckého prostředí, Peirce uvádí příklad z chemické laboratoře. Chemik formuluje hypotézu, že prvky jako vodík, bor, uhlík, dusík, zlato, rtuť a podobně jsou prvky jednoduché, následně na ně zkouší všechny možné chemické operace, které umí rozložit sloučeniny. Pokud však na zmíněných prvcích nepozoruje chování typické pro sloučeniny, tedy rozklad sloučenin, potvrdí tím stanovenou hypotézu, tedy že tyto zmíněné prvky jsou jednoduché (CP 1,68).

Jinými slovy, abdukce je metoda, při které tvoříme obecnou predikci, aniž bychom měli pozitivní jistotu, že naše predikce bude úspěšná. Abdukci používáme v situaci, kdy je to jediná racionální možnost, jak řídit a predikovat naše budoucí jednání, a zkušenost s minulou indukcí v nás vzbuzuje naději, že naše predikce bude úspěšná i v budoucnosti (CP 2,270).

Hypotéza tedy není něco, k čemu se dopracujeme jen tak namátkou. Ačkoliv to Petříček označuje za plození něčeho „z ničeho“ nebo „z chaosu“, čteme zároveň, že v utváření hypotézy hraje role předchozí indukce.

2.5.2 Jak se rodí hypotéza

Ve sborníku *The Sign of Three* (1983) je jedna kapitola věnována právě srovnání Peircovy teorie usuzování s vyšetřovací metodou detektiva Sherlocka Holmese. Tomas A. Sebeok¹⁵ a Jean Umiker-Sebeok v ní dokonce naznačují, že Peircova abdukce je zcela zásadní metodou Holmesovy detektivní práce. Je velmi příhodné, že stejně jako slavný detektiv i Peirce ve svém životě musel řešit podobné případy. V roce 1879 se stala Peircovi zajímavá příhoda, která mu dala mnohé podněty k úvahám o abdukci (Sebeok, Umiker-Sebeok, 1983): Peirce přijel lodí do New Yorku, aby se tam na druhý den zúčastnil konference. Ale poté, co vystoupil z lodi, zjistil, že mu chybí jeho kabát a vzácné hodinky, pospíchal tedy zpět na loď, ale jeho majetek byl už pryč a nikdo nevěděl, kam se poděl. Peirce tedy nechal svolat veškerý personál, přesněji řečeno všechny „barevné“ číšníky, s každým z nich si

¹⁵ Peircův žák a dlouhou dobu taky předseda Výzkumné centra pro jazyky a sémiotická studia na univerzitě v Indianě (Brent, 1998)

krátce promluvil, a i když nikdo svou vinu nepřiznal, Peirce nakonec ukázal na toho, o kom byl přesvědčen, že mu majetek odcizil. Ten se však nechtěl přiznat, tak se Peirce obrátil se na soukromou detektivní agenturu, aby našla důkazy. S Peircovou pomocí nakonec agentura viníka dopadla a opravdu se jednalo o onoho muže, kterého Peirce na lodi označil (Sebeok, Umiker-Sebeok, 1983, 14–16).

Tato Peircova zkušenost nás může vést k zamyšlení co je vůbec abdukce a kde se bere. Můžeme si klást otázku, jak Peirce dospěl k tomu, že odhalil správného viníka. Pravděpodobně to ani on v tu chvíli nedokázal spolehlivě vysvětlit, nicméně později začal zabývat i touto otázkou, jak si za krátko vysvětlíme. Ve srovnání s abdukcí se zdá být metoda dedukce i indukce poměrně dobře zdokumentovaná a aplikovatelná, přičemž abdukce, tedy přijímání hypotézy, se může zdát poněkud záhadné a někdy dokonce přitažené za vlasy.

Tak známe abdukci i v příbězích Sherlocka Holmese. Zmiňme úryvek z Doylovy povídky *Spolek ryšavců*, ve kterém policejní důstojník Holmesovy metody označí za „trochu až příliš teoretické a fantastické“ (REDH, 2007, 85). V povídce *Reigatešské panstvo* se zase jakýsi inspektor domnívá, že Holmesovo podivné chování je příznakem nemoci, Watson prohlásí, že obvykle „to jeho šílenství je metoda“ (REIG, 1974, 442), na to dotýčný inspektor poznamená, že by naopak leckdo řekl, že to jeho metoda je šílenstvím.

Jak už jsem naznačila, Peirce se tématem původu abdukce také začal zabývat a snažil se odpovědět na otázku, kde se vlastně abdukce bere. Ačkoliv tato otázka zavání psychologismem, Peirce dokazuje, že otázka po vzniku hypotézy není jen oborem pro psychology, ale že to má i stánku řekněme filosofickou či sémiotickou.

Příběh s odcizenými předměty může být použit jako příklad lidské vlastnosti, kterou můžeme pojmenovat jako „*hádací instinkt*“¹⁶ (CP 7.46, přel. MK), který je pro Peirce odpovědí na otázku, jak je možné, že hádáme tak často správně. Je to vlastně inklinace k přijímání hypotézy, kterou Peirce přirovnává k jedinečné směsi, jejímiž hlavními složkami jsou *bezdůvodnost*, *všudypřítomnost* a *spolehlivost*¹⁷ (Ms. 692, přel. MK). Aby Peirce vysvětlil všudypřítomnost hypotézy, popisuje situaci, kdy se dívá ven z okna a vidí rozkvetlé azalky, ale on si náhle uvědomí, že je *nevidí*, že *vidění azalky* je abstraktní pojem, který je určen k tomu, aby popsal konkrétní akt. Na

¹⁶ „*guessing instinct*“ (Sebeok, 1983, 16)

¹⁷ "*singular salad . . . whose chief elements are its groundlessness, its ubiquity, and its trustworthiness*" (Ms. 692)

základě pozorování formulujeme nějakou větu či nějaké tvrzení, a právě to je abdukce. Provádíme ji, aniž bychom o tom věděli, na každém kroku (Ms. 692). Přičemž při utvoření hypotézy nemáme jistotu, že naše hypotéza je správná, ale jak píše Peirce, existuje v nás značná inklinace k tomu, abychom přijímali pravdivé hypotézy (CP 8.238).

Peirce uvádí, že přijímání hypotézy je pro nás něco tak přirozeného, jako je pro ptáky zpěv a let. Nám tyto jejich schopnosti přijdou skoro neskutečné, ale pro ně je to něco samozřejmého (CP 7.48). Je to podle Peirce tím, že existuje dostatečné spříznění naší mysli se zákony přírody, které způsobuje, že naše hádání není vůbec beznadějně, pokud je prováděno na základě pozorování (CP 1.121). Ačkoliv má situace mnoho různých řešení, lidé mají schopnost vybírat to, které je v dané situaci nejsprávnější. Je to tím, že jsme spřízněni s přírodou, do které jsme se narodili. Můžeme tedy říci, že se jedná o jakousi archetypální či dokonce evoluční vlastnost člověka, který je vybavený k tomu, aby se uměl přizpůsobit přírodním zákonům a uměl se chovat adekvátně v každodenních situacích.

Peirce to obhajuje tím, že *„pokud by člověk neměl nějaké vnitřní světlo, které řídí jeho hádání, které je díky světlu více pravdivé (v porovnání s náhodným hádáním), lidská rasa by byla dávno vyhubená kvůli vlastní neschopnosti vyrovnat se se životem“*¹⁸ (Ms. 692, přel. MK).

2.5.3 Intuice, či logika?

Co jsme si do této chvíle o abdukci zatím řekli, nás může vést k domněnce, že proces vytváření hypotézy je jaksi intuitivní a zcela nevědomý. Ovšem pravda je taková, že Peirce naopak proti intuici zásadně brojí. Nic takového jako intuice neexistuje. K. T. Fann píše, že hlavní vlastností Peircovo rané teorie vnímání, kterou rozvíjí na základě své teorie znaků, je odmítnutí intuitivního vnímání (Fann, 1970, 17). Toto odmítnutí bylo nejodvážnějším Peircovým zásahem proti karteziánismu a britskému empirismu, které vycházejí ze subjekt-objektové teorie vnímání, a tedy potřebují existenci intuice jako axiomu (Fann, 1970, 17). Peirce uvažuje tak, že rozdíl mezi intuicí a koncepcí (která se vztahuje k abdukci) je v jejich reprezentativních

¹⁸ "It is evident, that unless man had had some inward light tending to make his guesses... much more often true than they would be by mere chance, the human race would long ago have been extirpated for its utter incapacity in the struggles for existence..." (Ms. 692)

vlastnostech: intuice je takový druh vnímání, který není určen předchozím vnímáním toho konkrétního předmětu, a je tedy určený něčím mimo vědomí (CP 5.213), zatímco koncept je vždy určený předcházejícím vnímáním (Fann, 1970, 17).

Peirce ale vědecké metody chápe jako určitý model (Fann, 1970, 17), tedy vidí v nich, míněno v širším smyslu slova, určitou „strukturu“. A tedy přijetí hypotézy není náhodnou a intuitivní činností, i když se tak může povrchně zdát. Fann shrnuje Peircovo myšlení a píše, že moderní věda nemůže akceptovat žádný výrok jako samozřejmý, ale spoléhá se na konsenzus společenství vyšetřovatelů (tedy těch, co provádějí nějaké bádání), *„jaké premisy je potřeba přijmout pro potřeby vyšetřování“* (Fann, 1970, 18). Peirce si myslí, že existence intuice zahrnuje existenci transcendentálních objektů, které jsou absolutně nevysvětlitelné. Jediný způsob jak vědět, že něco je nevysvětlitelné, je usuzováním ze znaků (Fann, 1970, 18). Intuice vlastně vyvrací sama sebe, neboť jak Peirce píše, *„...jediné obhájení inference ze znaků je závěr, že závěr objasňuje fakt. Předpokládat, že fakt je absolutně nevysvětlitelný, znamená nevysvětlit ho, a tedy tento předpoklad není nikdy přípustný“*¹⁹ (CP 5.265). A proto Peirce považuje za stěžejní postulát logiky to, že vše je vysvětlitelné (Fann, 1970, 18).

¹⁹ „But the only justification of an inference from signs is that the conclusion explains the fact. To suppose the fact absolutely inexplicable, is not to explain it, and hence this supposition is never allowable.“ (CP 5.265)

2.6 Shrnutí:

Pro porovnání metod Sherlocka Holmese a metody usuzování, jak ji definoval Peirce, je podstatné to, že Peirce dělí metody podle určitých kritérií usuzování na analytické (dedukce) a syntetické (indukce, abdukce) podle toho, zda naše vědomosti analyzují a jaksi „utřídí“ nebo naše vědomosti rozvíjí a obohacují. Peirce se důkladně zabývá metodou abdukce a naznačuje její převratný charakter a její všudypřítomnost, v běžném životě to tedy znamená, že abdukci používáme, obrazně řečeno, na každém kroku. Peirce tvrdí, že naše usuzování má vždy nějaký racionální podklad a nic jako intuice neexistuje. Z toho lze vyvodit, že veškeré naše usuzování a jednání řídí nějaký proces, na základě kterého jednáme. Peirce o tom mluví jako o „světle“, díky kterému jsme schopni jednat a díky kterému jsme ještě nevyměřeli. A díky kterému jsou naše hypotézy tak často správné, ačkoliv je tento *hádací instinkt* na první pohled špatně vysvětlitelný. Abdukci použijeme ve chvíli, kdy potřebujeme do našeho bádání přidat novou informaci a v podstatě *rozšířit* naše vědomí. Na základě toho *hádacího instinktu*, který se u nás vyvinul, protože jsme součástí přírody a dokážeme „hádat“ a usuzovat o tom, co se kolem nás děje, v případě běžného člověka i v případě vědce. Abdukce je tedy prozatímní přijetí nějaké hypotézy, která je v danou chvíli tou nejrozumnější možností a která následně buď potvrdí, nebo vyvrátí. Sebeok to shrnuje tak, že **hlavní rysy hypotézy** jsou ty, že je

- *nejjednodušší a nejpřirozenější,*
- *její testování je nejjednodušší a nejlevnější (nejekonomičtější),*
- *přesto přispěje k našemu porozumění co nejširší možné škály faktů* (Sebeok, Umiker-Sebeok, 1983,22, přel. MK) (Srov. CP 7.220-320).

Ani indukce ani dedukce není Peircem opomenuta a lze vyvodit, že každá z inferencí má své místo či roli ve vědeckém bádání. Ovšem indukce slouží spíše k tomu, abychom si zobecnili nějaké jevy nebo abychom pomocí jejího postupu, který pracuje s konkrétními případy, potvrdili či vyvrátili naši hypotézu. Indukce je taky důležitá v tom směru, že naše vědomosti rozšiřuje a díky ní máme povědomí o tom, co se kolem nás děje. Pomáhá nám třídít informace, a tedy dává prostředky k tomu, abychom byli schopni provádět abdukci. Dedukce, která je založena na principu nutného vyplývání závěru z premis, sice nevnáší nové poznatky do našeho myšlení, ale zase je to prostředek, kteří už antičtí filosofové považovali za dokonalý typ argumentu a způsob k nalezení poznání. Jak jsme dříve zmínili, tak musí vrah

vyplýnout s deduktivní nutností, už kvůli tomu, že není žádoucí zavírat nevinné, tedy pokud se nám potvrdí hypotéza a získá tím hodnotu jistoty, tak pomocí deduktivní inference, musí nutně ukázat na pachatele zločinu.

3. ANALÝZA DETEKTIVNÍ METODY SHERLOCKA HOLMESE POMOCÍ TEORIE USUZOVÁNÍ CH. S. PEIRCE

„Nikdo, kdo zná Peircovu práci, nemůže mít žádný problém s rozpoznáním perfektní korespondence mezi logikou vyšetřování podle Holmese a logikou procesu vědění obecně a zvláště ve vědecké oblasti podle Peirce.“

(Bonfantini, Proni, 1983, 123, přel. MK)

V této kapitole se budu věnovat samotné aplikaci Peircovy teorie inferencí na vyšetřovací metodu Sherlocka Holmese. Bude kladen důraz na význam a roli jednotlivých inferenčních metod, tedy dedukce, indukce a abdukce v procesu vyšetřovací, potažmo detektivní činnosti. Peirce při formulaci svých tezí o procesu inference a jednotlivých metodách myslí především na jejich užití ve vědě, případně běžném životě a klade důraz metodu abdukce. Ta se na základě jeho pojetí stává, řekla bych, novým fenoménem logiky. Detektiv Holmes právě využívá klíčovou roli abdukce, tedy hypotézy, ve svém vyšetřování a rozbořem jeho příběhů chci jednak ukázat, jaké role v procesu bádání mají jednotlivé metody a jednak poukázat na klíčový rozměr abdukce.

3.2. Úvod do analýzy

Abychom mohli analyzovat detektivní metodu Sherlocka Holmese podle teorie CH. S. Peirce, musíme si uvědomit, že nám beletristické dílo nebývá dáváno jako jednoznačný text, který je ve své původní formě vhodný pro naše studium detektivní metody. A to z toho důvodu, že krom své výpovědní, obsahové hodnoty má i svou stránku formální. Tedy *formou* a *obsahem* je pracovně nazývám, protože první, co musíme při sémiotické analýze udělat, je rozlišit mezi chronologickou dějovou linií, tedy vlastně *obsahem* příběhu, a *formou* podání, tedy chronologickou linii vyprávění. Například Seimour Chatman, který navázal na francouzské strukturalisty, například Barthesa a Todorova, rozlišuje tyto dvě linie vyprávění na *příběh* (to, co se říká) a *diskurs* (jak se to říká) (Chatman, 2008, 9).

Toto rozdělení na příběh a diskurs musíme vzít na vědomí, protože Arthur Conan Doyle nesděluje čtenáři všechny informace, které má v průběhu děje jeho detektiv, tyto informace se čtenář obvykle dozvídá až na konci příběhu v rozuzlení.

Jedná tak pravděpodobně za účelem udržení pozornosti čtenáře a taky dosáhnutí překvapujícího rozuzlení (kdyby čtenář mohl sledovat linii detektivova myšlení v průběhu příběhu, mohl by na rozluštění případu přijít sám). Holmes často v průběhu svého pátrání neprozrazuje, ve které části příběhu například vyvozuje své závěry nebo za jakým účelem provádí různé úkony a jaké jsou jejich výsledky (Bonfantin, Proni, 1983, 119). Watson, Holmesův vypravěč, obvykle zaznamenává příběhy tak, jak je sám zažil, dozvídáme se, jak Holmes k bádání přistupuje a dozvídáme se i náznaky jeho kroků. Někdy se v průběhu vyprávění setkáme se vsuvkami, kdy Holmes dokazuje brilantnost svého mozku a pozorování tím, že například odhadne povolání či jiné detaily o osobě, se kterou se setká, někdy nám sdělí, jakou metodu zvolil v některých krocích (ukázky těchto postupů jsem zmiňovala už v kapitole zabývající se Holmesovou metodou). Ale na to nejdůležitější, tedy na to, jak detektiv postupoval při vyšetřování a jaké metody ho vedly k dopadení zločince, si čtenář musí počkat až do rozuzlení. Můžeme tedy chápat detektivku jako takové vyprávění, kdy je čtenář, ale i detektiv uveden doprostřed příběhu, doprostřed situace, kdy se stal nějaký zločin a detektiv musí zjistit, co přesně ke zločinu vedlo a jak proběhl, ale i jak se bude situace vyvíjet dále. Detektiv tedy musí odhalit, jak se ta či ona událost stala, ale i jak může případný zločinec postupovat a jak je možné ho identifikovat, případně dopadnout. Abychom tedy pochopili sled úsudků detektiva, zaměřím se na chronologický sled událostí.

Zde upozorním na anatomii detektivního příběhu Miroslava Petříčka, který napsal, že *„neexistuje jiná verifikace nutnosti závěru než usvědčení pachatele“* (Petříček, 2000,87). Petříček tvrdí, že celý příběh detektivky je vlastně *„konverze induktivního postupu v deduktivní závěr“* (Petříček, 2000, 87). Na konci příběhu tedy musí pachatel z premis vyplývat nutně. Nás zajímá především Holmesova metoda, nikoliv samotné dopadení zločince, nicméně dopadení pachatele, například pomocí Isti, se někdy stává způsobem ověření Holmesovy metody, tedy experimentálním ověřením hypotézy.

3.3 Stříbrný lysáček

Jednou z ikonických Holmesových případů je i povídka Stříbrný lysáček (SILV, 2011, 369-287). Při její analýze na základě metod usuzování budu vycházet z její chronologické dějové linie, a to především z pohledu Sherlocka Holmese. Pokusím se příběh zrekonstruovat tak, jak se odehrál a pokusím se charakterizovat usuzování, a kde to bude možné, pokusím se i formulovat konkrétní sylogismy, které Holmes provádí, i když to není v příběhu vždy explicitně zmíněno. Po provedení rekonstrukce bude následovat shrnutí, kde bych chtěla zdůraznit ty styčné body, které spojují detektivní metody Sherlocka Holmese a teorii inferencí Ch. S. Peirce.

3.3.2 Rekonstrukce

1. **Uvedení do děje:** celou Anglií a prostřednictvím všech médií letí případ loupeže závodního koně a favorita závodu, který se má konat za několika dní, a zavraždění jeho trenéra. Kolem toho vznikají různé fámy a teorie.

2. **Holmes sbírá fakta k případu,** upozorňuje, že v tomto případě půjde více o utřídění faktů a vyloučení všech falešných a nepodstatných možností. **Pro nás bude tedy podstatný proces, jakým Holmes s nově nabytými fakty pracuje.**

A. Ukradený Stříbrný lysáček je závodní kůň se slavným rodokmenem, zatím svému majiteli vyhrál všechny dostihové ceny a byl i favoritem v dalším závodu. Sázely se na něj vysoké částky, „*je proto zřejmé, že mnoho lidí mělo mimořádný zájem na tom, aby Stříbrný lysáček nebyl přítomen na startu*“ (SILV, 1974, 370).

- **V této chvíli Holmes patrně provádí hned tři různé druhy úsudku** (indukci, dedukci a abdukci) Prvním krokem je v tomto případě induktivní úsudek: Stříbrný lysáček běžel x závodů a všechny tyto závody vyhrál, Stříbrný lysáček tedy vždy vyhrává.

Můžeme usoudit, že se jedná o „ampliativní“ druh usuzování, není nám známo obecné pravidlo, ze kterého bychom vycházeli, ale známe určitý počet konkrétních případů. Slovy Peirce se tedy jedná o „*zobecňování z řady případů*“ (CP 2.624), kdy pro námi zkoumané případy platí určitá pravda, a my usoudíme, že tato pravda bude

platit i na další případy v téže třídě, i když tento úsudek nemá absolutní, ale pouze pravděpodobnou platnost, nemůžeme vědět, jak dopadne příští zápas, nicméně to lze předpokládat a výsledek tohoto úsudku je pravděpodobný. V tomto případě se patrně jedná o takzvanou *pooh-pooh indukci*. (srov. CP 2.757) Abych parafrázovala Mgr. Michala Karlu, Stříbrný lysáček absolvoval x zápasů a nikdy nebyl poražen. Věta „*Stříbrný lysáček vždy vyhraje*“ je potvrzovaná každým závodem, kdy Lysáček zvítězí. „*Peirce označuje tento typ úsudku, kdy z pozorování, že nikdy dosud nedošlo k nějaké události, vyvozujeme, že k této události nedojde ani nikdy v budoucnu, jakožto 'pooh-pooh induction'*“ (Karla, 2015).

Přemýšlejme tedy tak, jak by asi mohl přemýšlet Holmes. Pomocí zobecnění jsme určili pravidlo, a to můžeme použít jako součástí další inference. Jak jsme již řekli v předcházející kapitole, dedukce je inferencí, která pracuje premisami, které mají nějakou všeobecnou platnost, tedy jsou podepřeny nějakou jistotou nebo autoritou. Domnívám se, že můžeme předcházející proces induktivní inference a její závěr, tedy *pravidlo*, považovat v tomto případě za premisu, jejíž pravdivostí hodnota se blíží k absolutní jistotě, protože takovou jistotu jí právě přisuzují lidé, kterých se to týká. Domnívám se, že se tedy bude jednat o dedukci. Všimněme si, že pravidlo, ke kterému jsme došli v předchozí indukci, se stane hlavní premisou dalšího úsudku, a to dedukce, která by mohla vypadat tak, že *pokud platí premisa, že Stříbrný lysáček vyhraje závod a pokud platí premisa, že když vyhraje, tak někteří lidé zaplatí velké peníze, vyplývá z toho, že někteří lidé zaplatí velké peníze*. Přestože není snadné zrekonstruovat tento typ úsudku, domnívám se, že se jedná o dedukci, neboť platí, že pokud jsou pravdivé premisy, musí být pravdivý i závěr a závěr vyplývá z premis nutně.

Na základě toho můžeme použít náš „*hádací instinkt*“ a předpokládat, že někteří lidé si opravdu nepřáli, aby Lysáček závodil. Toto je však pouze dílčí úsudek, který je téměř evidentní, takže taková úvaha může kohokoliv napadnout zcela automaticky, nicméně pokud víme, že si někteří lidé nepřejí, aby Lysáček zvítězil nebo se účastnil závodu, a pokud nejsou známy žádné jiné motivy pro jeho krádež, dá se z toho usoudit, tedy přijmout hypotézu, že pravděpodobně má jeho zmizení na svědomí člověk, který nechtěl, aby Stříbrný lysáček závodil.

- B. Skutečnosti, že je Lysáček v ohrožení, si byli vědomi i majitelé koně, a proto ho střežili ve stájích kdesi na blatech, kde bydlel též jeho trenér, zabitý John

Straker, bývalý jockey, který nikdy ve své službě nezklamal. Ten měl k ruce tři pomocníky, jeden z nich vždy v noci držel stráž u koně a ostatní spali v malé vilce nedaleko stáje. V domě pak bydlel trenér John Straker se svou ženou a služebnou. Okolí stáje je pusté, jen jedním směrem se nachází několik vilek, druhým pak další stáj závodních koní, která patří jinému majiteli, a v okolí se pohybuje skupinka cikánů. Toto jsou fakta, premisy, se kterými pak Holmes bude dále pracovat.

- C. Inkriminovaný večer probíhal tak, že v devět hodin večer byla stáj uzamčena se strážným uvnitř a poté mu služebná nesla večeři, skopové s kari omáčkou, aby mu ji podala malým oknem. Pítí nenesla, protože ve stáji je pitná voda. Když služebná dorazila ke stáji, narazila tam na podivného muže, který se jí snažil podplatit, aby mohl předat vzkaz strážnému ve stáji. Zatímco služebná podávala jídlo oknem, muž promlouval se strážným, nakláněl se okýnkem a snažil se získat informaci, který z koní závod nejspíš vyhraje. Protože se jednalo o sázkaře, který byl v blízkosti stáje nežádoucí, strážný se rozhodl odvézt psa a toho člověka vyhnat. Během odvozování psa muž stačil odejít a služebná běžela do domu tuto informaci sdělit trenérovi Strakerovi.
- D. Na základě těchto informací se v Holmesově mysli utváří hypotéza, že dveře zůstaly otevřeny a jimi pak vnikl dovnitř zloděj. Muž, který se ke stáji přiblížil, mohl třeba chtít jen odvézt pozornost, proto si Holmes svoji hypotézu telefonicky ověřuje a dozvídá se, že dveře stáje strážný zamknout nezapomněl a se vrátil zpátky na svou stráž. Tato hypotéza se tedy vyvrátila prostřednictvím zpřesňujících informací
- E. Dále se Holmes dozvídá další důležité informace. Trenér Straker byl díky této zprávě o potulujícím muži neklidný, v jednu hodinu v noci oblékl plášť a řekl své ženě, že chce koně zkontrolovat. Vyšel ke stájím i přes to, že mu to jeho manželka vymlouvala kvůli silnému dešti. Ráno jeho manželka zjistila, že jsou dveře od stáje otevřené, hlídač je omámený a zhroucený na židli, stání Stříbrného lysáčka prázdné a její muž není nikde k nalezení.
- F. Žena vzbudila další pomocníky, kteří v noci prý nic neslyšeli, a nic je nevzbudilo, všichni se pak vydali trenéra hledat, v dálce pak uviděli kabát vlající na větvi stromu a nedaleko prohlubeň s mrtvolou Johna Strakera, který měl roztráštěnou hlavu zřejmě od nějaké těžké zbraně a na stehně čistý řez,

způsobený pravděpodobně velmi ostrým předmětem. Místo nalezení svědčilo o tom, že došlo k souboji, v ruce držel Straker zakrvácený nůž a v druhé nákrčník, který měl na sobě předchozího večera onen muž, co se ochomýtal kolem stáji. Následně vypověděl hlídač stáji, že mu onen muž musel přimíchat do jídla nějakou látku. Nalezené stopy kolem mrtvého taky nasvědčovaly tomu, že byl na místě Strakerova boje přítomen i kůň. Kůň ale zmizel.

G. Chemickým rozbořem pak bylo ve zbytku hlídačova jídla nalezeno opium, které však mohlo být jedině v jeho talíři, protože lidé na statku jedli tentýž pokrm.

H. Policie považuje v tuto chvíli za pravděpodobného pachatele onoho sázkařetuláka, kterého následně naleznou. Jeho jméno bylo Fitzroy Simpson, člen vynikající rodiny a sázkař, který přijímal vysoké sázky proti favoritovi. V době dopadení měl na sobě mokré šaty, přiznal, že se pohyboval kolem stáji za účelem získání informace a nedokázal vysvětlit, jak se mohl jeho nákrčník dostat do ruky zavražděnému. Neměl však na sobě žádné známky násilí ani řeznou ránu, která by vysvětlovala Strakerův zkrvavený nůž.

3. **Police vidí případ následovně:** Fitzroy omámil hlídače, opatřil si klíče, odvedl koně ze stáje, kde mu nasadil uzdu, která ta zmizela, a chtěl koně unést. Na blatech ho dohonil Straker, došlo k souboji, Fitzroy udeřil Strakera svou holí do hlavy a kůň během zápasu utekl. Podle Holmese to ale není, slovy Ch. S. Peirce *nejrozumější* nebo *nejracionálnější* způsob, jak situaci vysvětlit (viz kapitola 2.5). Připomeňme, že pro Peirce je hypotéza ten nejpravděpodobnější závěr, který můžeme udělat, a který by měl být také schopný experimentálního ověření. Sherlock Holmes si ale v našem příběhu uvědomuje, jaké má tato policejní teorie mezery. Nicméně podotýká, že zatím nemá dostatek informací, aby se každá jeho teorie nezdála přitažená za vlasy, tedy chybí v ní racionalita. Nezapomínejme, že Sherlock tvrdí, že *„není větší chyba než vytvářet si teorie, dokud neznáme fakta. Člověk pak začne nevědomky údaje upravovat tak, aby vyhovovaly jeho teorii, místo aby si vytvořil teorii, která by odpovídala faktům* (SCAN, 2007, 42). Sherlock Holmes se tedy stále nachází ve stavu sbírání informací, je vržen do chaosu, který se zdá být bezcestím a teprve on musí z jednotlivých faktů, pomocí

indukce stanovit tu nejjednodušší a nejpravděpodobnější hypotézu (viz CP 2.625). Je na detektivovi, aby přijal rozhodnutí, jaké premisy jsou natolik adekvátní, aby mohly vést ke správnému závěru (Fann, 1970, 18).

4. **Holmes hodlá hypotézu policie ověřit** a jede s Watsonem na místo, kde se děj odehrál.

5. **Holmes poukazuje na nesrovnalosti**, které hypotézu, že byl pachatelem Fitzroy, sice nevyvracejí, ale dělají ji méně pravděpodobnou, policejní přijetí hypotézy tedy nebylo tou nejpravděpodobnější možností. A to z následujících důvodů:
 - A. Kůň byl vyveden ze stáje. Pokud by chtěl Fitzroy koni ublížit, mohl to udělat efektivněji ve stáji, méně by riskoval.
 - B. U Fitzroye se nenašel klíč od stáje.
 - C. Není důkaz, že koupil opium.
 - D. Pokud chtěl koně odvést, neměl žádný úkryt, kam by ho schoval, protože není místí.

6. **Sherlock Holmes vytváří hypotézu, která by mohla vše racionálně vysvětlit.** Tedy přijímá „prozatímní hypotézu“ (viz CP 1.68), totiž že koně mohl vyvést ze stáje sám Straker, aby mohl profitovat z toho, že se kůň na závod nedostaví. Zavádí do řešení případu novou možnost, tedy hypotézu, kterou bude následně ověřovat.

7. **Holmes předpokládá, že pokud je jeho hypotéza správná, najde důkaz, který jeho teorii potvrdí** a účelně se ptá na obsah Strakerových kapes.

8. **Holmes prohlédne obsah věcí**, které měl trenér Straker u sebe v době své smrti. **Použije tedy pozorování.** Nachází v Strakerových kapsách krabičku zápalek, oharek svíčky, dýmku, tabák, hodinky, několik drobných, pár papírů (jedním z nich je účet od modistky na velmi drahé dámské šaty na jméno jakéhosi pana Darbyshire) a velmi speciální nožík s jemnou břitvou, který se obvykle používá v chirurgii na odstraňování šedého zákalu, tedy na velmi jemnou práci (což je potvrzeno jeho kolegou doktorem Watsonem).

9. **Holmes na základě pozorování ověřuje hypotézu.** Na základě konkrétních předmětů, které vidí, může indukovat různé možné scénáře a ověřit tak platnost hypotézy. V těchto předmětech Holmes prostřednictvím pozorování nachází důkaz, že jeho předcházející hypotéza má velmi racionální podklad, ovšem je nucen provést ještě několik operací, hypotézu zpřesňuje a do svých premis, které jsou případu adekvátní, přidává ještě přítomnost speciálního nože, účtu za šaty, sirek a ohořelé svíčky. Dalším faktem pro Holmesa stěžejním je, že psi v době zločinu neštěkali a chovali se klidně, což je podezřelé a vzbuzuje otázky. V tuto chvíli můžeme zřetelně vidět to, co by Peirce nazýval *spříznění se zákony přírody* (CP 1.121). Nemluvíme tu ale o zákonech fyziky, ale spíše o zákonech běžného rozumu a chování. Holmes vyslovuje nějakou hypotézu na základě své znalosti zákonitostí, aplikuje je na příklad a vyvodí z ní závěr. Počítá s tím, že pokud se závěr potvrdí, hypotéza byla správná. Jaké hypotézy tedy mohl Holmes formulovat na základě pozorování nalezených předmětů? Před Holmesem se jeví konkrétní případy a on se je snaží pomocí hypotézy osvětlit. Formuluje hypotézy, které by mohly vysvětlovat přítomnost některých věcí v kapsách zabitého Strakera.

A. Přítomnost cizího účtu za drahé šaty.

- Lidé u sebe obvykle cizí účty nenosí. (pravidlo/předpoklad)
- Muž měl u sebe účet psaný na pana Darbyshire. (závěr)
- Tedy tento účet se pravděpodobně osobně týká zesnulého Strakera. (případ)

B. Velmi speciální nůž, který se používá v chirurgii.

- Jemné chirurgické nože se nehodí pro sebeobranu.
- Straker měl u sebe nůž určený k chirurgii.
- Tedy je pravděpodobné, že Straker chtěl využít tento nůž ne k sebeobraně, ale dost možná k chirurgické záležitosti.

C. Sirky a ohořelá svíčka.

- Sirky a svíčky se obvykle používají k vytvoření světla.
- Straker měl u sebe sirky a ohořelý kousek svíčky.

- Straker tedy pravděpodobně tuto svíčku někdy zapálil, aby vytvořil světlo.

D. Hlídací psi neštěkali.

- Hlídací psi obvykle štěkají, když cítí cizince.
- Hlídací psi v inkriminovaný večer neštěkali.
- Tedy hlídací psi pravděpodobně necítili žádného cizince.

E. Kabát zavražděného visel na nedalekém stromě.

- Pokud je bezvětrí, kabát se nemůže na strom zavěsit sám.
- V době vraždy bylo bezvětrí.
- Kabát tedy musela zavěsit nějaká osoba (patrně sám Straker)

Všimněme si, že vždy jedna z premis je sice určité pravidlo, ale je to pouze pravděpodobná premisa, která právě odkazuje na naši spřízněnost se zákony přírody nebo, v tomto případě, lidského chování. Pak následuje závěr, který jsme udělali v konkrétní situaci. Poslední premisa je pak aplikací pravidla na konkrétní případ. V těchto hypotézách vycházíme z určitého předpokladu (přijetí hypotézy). Tato hypotéza je velmi pravděpodobná, nikoliv však jistá. Druhá premisa má roli faktu neboli závěru. Je v podstatě jistá nebo evidentní. Hypotéza je tedy pravděpodobný předpoklad, který ale není stoprocentně jistý. Druhou premisa je jistá a udává určitou podmínku pravidla a ve chvíli, kdy tato podmínka je známá, můžeme toto pravidlo aplikovat na konkrétní příklad. Nicméně protože předpoklad je „pouze“ hypotetický, nemáme absolutní jistotu, zda je aplikace předpokladu na případ pravdivá, nicméně je to ta nejracionálnější možnost, kterou máme.

10. Holmes si pro sebe v tu chvíli mohl shrnout, k čemu vlastně dospěl:

- Účet za šaty se osobně týkal zabitého Strakera.
- Hlídací psi v noci necítili cizince.
- Straker si pravděpodobně sundal kabát z nějakého důvodu sám.
- Straker si potřeboval zapálit světlo.
- Straker měl u sebe nůž, který chtěl užít k chirurgickému úkonu.

Poté co Holmes formuloval několik dílčích hypotéz, které by celou situaci osvětlily. Vytváří hlavní hypotézu, který by měla odhalit vraha. Holmes zvolil tu nejracionálnější a nejjednodušší možnost (viz CP 2.625), že pachatelem je sám

John Straker. Tedy, že John Straker byl tím panem Darbyshirem, že vedl dvojitý život a měl druhou ženu, která si libovala v drahých šatech, díky čemuž se velice zadlužil. Byl to John Straker, kdo omámil hlídače, jedině on se mohl nepozorovaně dostat k jídlu strážného a přidat opium, následně vyvedl koně na místo, kde by ho nebylo slyšet a chtěl na něm provést nějaký chirurgický zákrok, který bude nenápadný, ale který koně odstaví ze závodů, protože by z toho mohl mít nějaký finanční prospěch, který by ho vyvedl z dluhů. A to kůň byl ten jediný protivník, se kterým se Straker utkal na blatech, když se mu vzepřel v pudu sebezáchovy, zabil ho svými kopyty a utekl na nějaké bezpečné místo. (A protože je kůň společenské stvoření, tak nejspíše k lidem a nepravděpodobnějším místem je nedaleká druhá stáj.)

11. Holmes nejprve testuje jednotlivé dílčí hypotézy pomocí indukce – ověřuje si zda, konkrétní jednotlivé případy souhlasí s jeho hypotézou. Opět tu můžeme odkázat na Peirce, který říká, že každá hypotéza musí být schopná experimentálního ověření (viz CP 1.68).

12. Sherlock Holmes ověřuje své dílčí hypotézy: Holmes pomocí určitého experimentu, který probíhá pomocí indukce, tedy pomocí zobecňováním z konkrétních případů, dochází k potvrzení své hypotézy.

- A. Pomocí nenápadné otázky si Holmes ověří, že Strakerova manželka nevlastní drahé šaty (předstírá, že ji v oněch šatech viděl a ona mu potvrdí, že je to omyl, protože takové nevlastní, nezeptá se přímo, protože nechce prozradit pravý účel své otázky).
- B. Na místě činu pak Holmes hledá ohořelou zápalku a nalezne ji. Dostává tedy důkaz, že se tam kdosi pokoušel zapálit oheň.
- C. Pokud jde o chirurgický zákrok, Holmes vychází z předpokladu, že si Straker mohl chtít činnost vyzkoušet na stádu ovcí, které se na statku páslo. Tento předpoklad, tedy tato dílčí hypotéza, se potvrdí, když Holmes zjistí, že v poslední době začalo několik ovcí kulhat.
- D. Kůň je nalezen v nedaleké stáji a stopy potvrzují, že k ní přišel sám a tedy nebyl ukraden.
- E. Na závěr Holmes navštěvuje modistku, která šila ony drahé šaty, jejichž účet měl Straker v kapse a ona mu podle Strakerovy fotografie

jednoznačně potvrdí, že tohoto pána zná pod jménem Darbishirem a že má velmi marnotratnou ženu, která si u ní pravidelně kupuje drahé šatstvo.

12 Na závěr provádí Holmes operaci deduktivního charakteru.

- Pakliže se hypotéza určující vraha potvrdí, je dotyčný vinen.
- Hypotéza se potvrdila.
- Dotyčný je tedy vinen.

Potvrzení hypotézy tedy vedlo k tomu, že pomocí deduktivního závěru, díky kterému z premis vrah vyplynul nutně, byl vrah odhalen. Setkáváme se tedy s důsledně racionálním, logickým vysvětlením zápletky příběhu.

3.3.3 Shrnutí

Můžeme si povšimnout určitých specifik tohoto příběhu. Spíše než na pozorování detailů je případ zaměřen na práci s fakty. Setkáváme se tu na počátku s množstvím faktů a teorií, které jsou velmi matoucí a které vyšetřovatele směřují mimo správnou cestu. Je jimi například teorie, že vrahem byl muž toulající se kolem domu, čemuž i nasvědčovala náhodná stopa v podobě nákrčníku „tuláka“, který držel mrtvý v ruce. Tu nakonec Holmes vysvětlí, že tak, že byla jen náhoda, že jej mrtvý našel a držel v ruce.

Sherlock Holmes přichází do situace chaosu, existuje spousta teorií a stop, ale jedna nepravděpodobnější než druhá. Holmes tedy musí zvolit takové premisy, které jsou pro případ relevantní. Jak jsme psali v předcházející kapitole o inferencích, musí detektiv vybrat premisy, které musí přijmout „pro potřeby vyšetřování“ (Fann, 1970, 17).

Holmes pozoruje, spojuje fakta a následně formuluje hypotézy, které jsou co nejjednodušší, nejadekvátnější a nejlépe testovatelné, tedy takové, jaké by měly být i podle Peirce. Pokusila jsem se rekonstruovat sylogismy, které vedly Holmese k přijetí nějaké hypotézy. Všimněme si, že se skládají ze dvou premis a závěru, přičemž je vždy jedna premisa jistá a druhá pouze pravděpodobná. Hypotetické pravidlo, které Holmes tvrdí na základě předchozích zkušeností, vědomostí a předchozích indukcí, je pravděpodobným, nikoliv jistým typem premisy. V každé hypotéze známe závěr, který se týká toho, co je řečeno v hypotéze. Kdybych se to měla pokusit zobecnit, tak

se týká určité podmínky, ze které hypotéza vychází. A díky tomu se pak dá hypotéza vztáhnout na konkrétní příklad.

Např.: Hlídací psi štěkají, když cítí cizince. Psi neštěkali, tedy necítili cizince. Tato aplikace hypotézy na konkrétní případ je jen pravděpodobná, psi například nemuseli štěkat proto, že jim dal někdo jídla uspávacího, ale vzhledem k informacím, které máme je to velice nepravděpodobné. Každá z hypotéz, kterou Holmes přijal, je pouze pravděpodobná, je ale dle Peircovských standardů formulovaná tak, aby se dala snadno ověřit. Toto ověření probíhá pomocí experimentu, kdy se indukci přes konkrétní případy potvrdí hypotetický závěr. A hypotéza tudíž přestává být pouze pravděpodobná, stává se součástí dedukce, protože byla potvrzena její platnost a jedná se tak o jistou premisu, díky které vrah vyplyne nutně.

3.4 Reigateské panstvo

Povídka Reigateské (REIG, 2011, 438-450) vypráví o tom, jak Holmes prochází po těžkém a dlouhém případě jakýmsi fyzickým zhroucením a doktor Watson ho vezme na odpočinek ke svému příteli na venkov. Holmes se ale, jak je jeho zvykem, místo odpočinku zapojí do vyšetřování tamních dvou zločinů.

Protože v předcházejícím rozboru jsem se snažila rozebírat konkrétní sylogismy, v následující rekonstrukci se budu více soustředit na jednotlivé úsudky, jejich principy a jejich roli v procesu usuzování.

3.4.2 Rekonstrukce:

- 1) **Uvedení do děje;** Holmes se při příjezdu na venkov dozvídá, že tam před pár dny došlo k podivné loupeži v knihovně místního magnáta Actona. Podivné proto, že zloděj prohledal a rozházel celou knihovnu a poté si odnesl jen několik předmětů nevalné hodnoty: svazek knihy, postříbřené svícny, těžítka na dopisy ze slonoviny, malý barometr a klubko provázku.
- 2) **Dochází k vraždě;** Druhý den dojde k vraždě na dalším velkém panství, kde žije soudce Cunningham a jeho syn Alec. Místní sloužící byl zastřelen zlodějem. Podle výpovědi soudce a syna, kteří zloděje viděli, došlo k souboji mezi lupičem a sloužícím a při tom souboji byl sloužící zastřelen. Syn viděl samotný souboj a jeho otec soudce viděl zloděje prchat skrz zahradu a poskytl jeho základní popis.
- 3) **Policie i Holmes předpokládají, že mezi oběma zločiny je souvislost,** ovšem Holmes, který si je vědom podivnosti zcizených věcí, si vytváří předpoklad, že situace bude možná složitější, než se zdá. K této hypotéze vede Holmese pravděpodobně zkušenost s minulou indukci v jiných případech. Domnívám se, že se jedná o jeden z momentů, kdy Holmes používá to, co bychom mohli označit za „běžný rozum“ či „hádací instinkt“, který Holmese vede k přijímání těch nejlepších možných hypotéz a dosavadní informace, tedy znalosti a zkušenosti, ho vedou k přesvědčení, že nejde jen o pouhého zloděje, protože ten by nešel dvakrát za sebou vykrást domy blízko sebe. Jejich obyvatelé byli totiž na podobnou situaci připravení. Holmes o tom sám

poznámená: „Ukáže se možná, že je to ta nejprostší věc na světě, ale přece jen je to na první pohled trochu divné, nezdá se vám? Dalo by se čekat, že tlupa lupičů, která řádí na venkově, bude střídat místa svého působení a nevybere v několika dnech dvě hnízda v jednom okrese“ (REIG, 2011, 440).

4) **Holmes se dozvídá nové informace a zahrnuje je do svého usuzování.**

- A. Mezi oběma panstvími, kde došlo ke zločinu, probíhá jistý nesvár; pan Acton (první poškozený) si dělá právní nárok na půlku majetku druhého poškozeného, soudce Cunninhgama.
- B. K vraždě došlo ve čtvrt na dvanáct v noci.
- C. Zloděj byl viděn dvěma lidmi, a to soudcem a jeho synem, kteří o tom vypověděli a podali jeho stručný popis, ale zloděj tak rychle utekl, že ho nikdo jiný nespátřil.
- D. Zabitý sloužící byl v domě přítomen i přesto, že žil v domku poblíž a spolu s dalším služebnictvem v tuto hodinu obvykle spal. Což ovšem přináší otázku, za jakým účelem byl v domě zrovna v tuto chvíli.
- E. Je nalezen kousek utrženého papírku v ruce zavražděného, na kterém je vidět několik slov z původního vzkazu:

(REIG, 2011, 441)

- 5) **Holmes na základě nových informací vytváří dílčí hypotézy.** Domnívám se, že Holmes v tuto chvíli postupuje pomocí indukce, protože má před sebou konkrétní fakta, tedy konkrétní případy a musí je nějak zobecnit. Toto zobecnění, které má prozatím pouze pravděpodobnou hodnotu, považuji za počátek dílčích

hypotéz v navazujících úsudcích, které Holmesovi pomohou rozšířit jeho znalosti o případu.

- A. Skutečnost, že byl sloužící v neobvyklou dobu na tomto místě a že držel útržek, na kterém byl napsán čas jeho vraždy, jsou dva konkrétní případy, ze kterých Holmes usuzuje jakousi pravděpodobnost, že sloužící mohl být na místo pozván a jednalo se o schůzku mezi ním a vrahem. Tato dílčí hypotéza nejen že vysvětluje přítomnost sloužícího a papírku, ale otevírá i cestu k jejímu ověření.
- B. Sloužící mohl dostat dopis poštou (tato hypotéza se potvrdí následnou indukci, a to konkrétní výpovědí listonoše).
- C. Pisatel dopisu a vrah bude pravděpodobně jedna a tatáž osoba; v tuto chvíli stojí za zmínku velmi podobný příklad hypotézy, kterou navrhl sám Peirce: *„Je nalezeno jistě anonymní psaní na kousku papíru. A předpokládá se, že jeho autorem je jistá osoba. Jeho stůl, ke kterému měl on jediný přístup, je prohledán a na něm je nalezen kousek papíru. Protože kousek papíru přesně sedí k papíru nalezenému na stole ve všech jeho nesrovnalostech, lze z toho vyvodit, přiměřený hypotetický závěr, že ten podezřelý muž je skutečně autorem“* (CP 2.632, přel. MK). Takto Peirce popsal vznik hypotézy a Holmese v tu chvíli napadá v podstatě stejná hypotéza, tedy že dotyčným vrahem a pisatelem dopisu bude majitel druhé části. Onen útržek papíru je tedy velice důležitý, protože spojuje zavražděného s pachatelem. Nejen, že by se díky nálezů zbylé části papírku potvrdil pisatel dopisu a tedy vrah, protože pouze ten měl čas odnést větší (zbylou) část, ale i na základě jistých znaků onoho dopisu se dá usuzovat na jeho pisatele a tím na onoho vraha ukázat.

6) **Holmes zkoumá indicie**, které mu poskytuje dopis. Zde vidíme situaci, kdy se Holmes zaměřuje na detaily. Podobně jako Morelli, znalec umění (viz kapitola 1.2). Holmes tu vychází z pravidla, že drobné detaily, tedy konkrétně typ písma, nám může hodně napovědět o jeho autorovi. Holmes **pozoruje, vyhodnocuje fakta a** na základě toho **postupuje sledem několika úsudků:**

- F. Holmes na základě předchozích zkušeností předpokládá, že písmo každého člověka se liší. Na papíru jsou očividně dva druhy písma. Je tedy pravděpodobné, že pisatelé dopisu budou dvě osoby

G. Holmes porovná oba druhy písma. Jedno je výrazné a sebejisté, zatímco druhé je slabší a nejistější. Holmes se tedy domnívá, že půjde o jednoho mladého a jednoho staršího autora. Opět jsou předpokladem nějaké předchozí znalosti a zkušenosti.

H. Podobným způsobem Holmes postupuje v dalším úsudku: Protože v obou druhích písma se vyskytují některé shodné rysy, jako je například způsob psaní písma „e“, je pravděpodobné, že mezi pisateli bude nějaká rodová či příbuzenská souvislost.

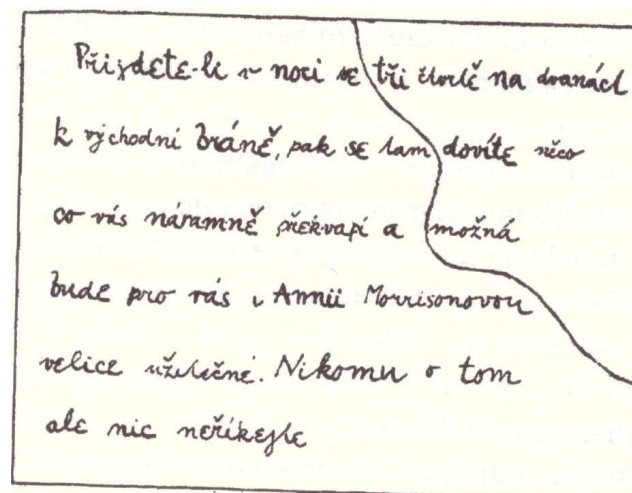
Soudím, že v těchto typech úsudku je první premisa, pravidlem, které není absolutně jisté, protože se může vyskytnout situace, která toto pravidlo vyvrátí. Například najdeme člověka schopného imitovat cizí písma. Jedná se tedy spíše o předpoklad a jde tedy o abduktivní úsudek. Tato hypotéza má aplikovat pravidlo na konkrétní případ a tím rozšířit naše vědomí o možnost, že pachatelů je více a že je mezi nimi velký věkový rozdíl.

7) Předcházející úsudek Holmese dovedl k jakémusi prozření a pochopení situace. Watson to v příběhu doslova popíše: *„Když zvedl obličej, překvapilo mě, že má tváře tak růžové a oči tak jasné jako předtím, než byl nemocen“* (REIG, 2011, 442). Holmes už v tu chvíli předpokládá, tedy přijímá hypotézu, že vrahem mohl být soudce se svým synem, tedy údajní svědkové vraždy.

8) **Holmes stanovuje způsob, jak si hypotézu ověřit.** Domnívá se, že je pravděpodobné, že má pachatel psaní ještě u sebe. Holmes vychází z předpokladů, že druhá část psaní se ztratila a pachatel ji tedy musel odnést ve spěchu, takže si nemusel všimnout, že část psaní chybí. V případě totiž hraje důležitou roli jak nalezený dopis, tak i výpověď obou svědků. Ta naznačovala, že vrah utekl hned poté, co byl sloužící zastřelen, ale to by znamenalo, že nemohl odnést zbylou část dopisu. Jediný způsob, jak tuto situaci racionálně vysvětlit, je vytvořit hypotézu, že vzkaz mohl z ruky zabitého vytrhnout jedině „svědek“, tedy syn soudce. Z toho lze racionálně dovodit, že tedy svědek má nějaký důvod lhát a mohl být do celé věci zapletený, a to spolu se svým otcem, neboť písmo naznačovalo, že se jednalo o dvě osoby. Navíc, a to je podstatné, písma vykazovala některé podobné znaky, jako byl například způsob psaní

písmena „E“ což naznačuje nějakou rodovou zvyklost a tedy spřízněnost mezi oběma osobami. Tato hypotéza nejen že ukazuje na toho, kdo zabil sloužícího, ale „objasňuje“ i důvody, které k tomu vedly: Magnát Acton se snažil uplatit své právo na polovinu majetek Cunninghamových, ti se proto vypravili do jeho sídla a vloupali se do knihovny, aby ukradli důležité listiny. Tyto listiny ale nenašli, tak se rozhodli předstírat vloupání a odnesli několik náhodných předmětů. Důvodem vraždy sloužícího mohl být to, že o jejich počínání věděl a rozhodl se je vydírat, načež se Cuninninghamův syn navrhl zbavit se sloužícího a prezentovat to jako loupež. Společně s otcem napsal dopis, kterým v danou hodinu vylákal sloužícího do domu a zastřelil ho. Vytrhl onen vzkaz sluhovi z ruky, a když se seběhli další obyvatelé jejich usedlosti, začali hrát své role a dále poskytli policii falešné informace, které je měly zbavit viny.

- 9) **Holmes ověřuje hypotézu:** pod falešnou záminkou jde navštívit Cuninghamovi a prohlédnout si jejich pokoje. Vyvolá rozruch a nenápadně se vzdálí a prohledá kapsy synova županu, který měl ten večer na sobě. Dopis v nich nalezne, což potvrdí jeho hypotézu, ale co víc, soudce a jeho syn ho přistihnou a pokoušejí se mu ublížit. Když je policie odtrhne, ve tvářích se jim odráží zuřivost, která se prakticky rovná doznání. Vrahové jsou zatčeni na základě potvrzení hypotézy a na základě reakce podezřelých, která jej potvrdila.

Přijdete-li v noci se tři hvězdy na dvířkách
k východní bráně, pak se tam dovíte něco
co vás náramně překvapí a možná
bude pro vás v Annii Morrisonovou
velice užitečné. Nikomu o tom
ale nic neříkejte

(REIG, 2011, 450)

3.4.3 Shrnutí

Všimněme si, že Holmes myslí opravdu přímočaře, nenechává se ovlivnit pocity a velice pragmaticky uvažuje. Díky tomu, že má široké znalosti z různých věd, ale i přehled v zákonitostech lidského jednání, myšlení i přírodních zákonů. Tedy to, co Peirce nazývá „*hádací instinkt*“ (viz CP 7.46), který plyne ze spříznění lidské mysli se zákony přírody. V kapitole 1.1 upozorňuji na to, že krom „dedukce“ Holmes považuje za stěžejní vlastnosti detektiva i pozorování a vědomosti. Díky tomu, že Holmes pozoruje, má hluboké znalosti a dokáže si dát věci do souvislostí, projevuje se tedy tento peircovský „*hádací instinkt*“ velice zřetelně. Bonfantini a Proni mluví patrně právě o tomto instinktu, když píší, že se Holmes neřídí zákony kriminalistiky, ale jeho jednotlivé kroky k vytvoření hypotézy vyplývají spíše z „indexikálních kódů“ (Bonfantini, Proni, 1983, 126), ve kterých se odráží jak Holmesovu lásku k různým vědním odvětvím i znalost všeobecné zákonitosti přírody. Prostřednictvím těchto kódů interpretuje Holmes jevy, které pozoruje či se o nich dozvídá zprostředkovaně. Mohli bychom shrnout sled událostí. Holmes začíná pozorováním či zjišťováním faktů – usuzování z konkrétních případů na nějaký obecný zákon. Používá při tom svých znalostí a ztotožnění se zákonem přírody. Dále informace vyhodnocuje a dojde k přijímání hypotézy, vzniká prozatímní nebo dílčí hypotéza, která je pouze pravděpodobná, nicméně postupně vede k určení nejpravděpodobnějšího pachatele. Holmes ověřuje hypotézu pomocí konkrétních případů, prostřednictvím otázek či experimentů. V tomto případě došlo k potvrzení hypotézy jednak nalezením druhé části útržku, tedy induktivním postupem, jednak se ale vrazi prozradili tím, že se snažili bránit Holmesovi v činnosti, která by je prozradila. Stejně jako v příběhu *Stříbrný lysáček* (SILV, 2011, 369–385) se hypotéza potvrdila, tedy vrazi vyplynuli z premis nutně a byli zatčeni.

3.5 Závěr kapitoly – role dedukce, indukce a abdukce v procesu Holmesova pátrání

Na základě provedené analýzy se ukázalo, že Sherlock Holmes ve svém pátrání používá všechny zmíněné druhy usuzování, tedy dedukci, indukci i abdukci, avšak v různém poměru. Abychom tedy shrnuli stručně Holmesovo užití inferencí na základě analyzovaných povídek, detektiv se dostává do situace, ve které vznikl nějaký problém, obvykle se jedná o nějaký zločin, často jde o vraždu. Holmes musí svým pátráním přispět k tomu, aby vysvětlil, jak se situace odehrála, a aby v podstatě rozšířil naše znalosti o identitu pachatele.

Na základě analýzy příběhů soudím, že klíčovou roli v detektivově bádání má metoda abdukce. Detektiv přichází do situace, ve které se nejprve musí zorientovat, musí sesbírat různé informace a stopy, které následně vyhodnotí. *„Detektiv je řešitel hádanek, ne interpret jasných faktů“* (Bonfantini, Proni, 1983, 127). Zde, dle mého názoru a jak už jsem se snažila přiblížit v konkrétních analýzách, má hlavní slovo indukce, protože toto vyhodnocování informací na základě konkrétních případů je charakteristické právě pro metodu indukce (viz kapitola 2.4). Na základě indukování z jednotlivých konkrétních faktů Holmes vyvozuje nějaké pravidlo, které by mělo situaci objasnit. Toto pravidlo nemá povahu jistoty, ale spíše pravděpodobnosti a zavádí nový poznatek do detektivova usuzování, často se stává výchozí premisou v dalším úsudku, kterým je abdukce, tedy přijetí nějaké hypotézy. Bonfantini a Proni tvrdí, že *„styl Holmesovy abdukce může být shrnut jako přísný návyk, který zaprvé následuje imperativ jednoduchosti a pravděpodobnosti, podle logických a empirických kritérií, a za druhé následuje související zákaz 'nikdy nehádej!'“* (Bonfantini, Proni, 1983, 128), což se dá vysvětlit i tak, že když je hypotéza formulovaná, vysvětluje co nejadekvátněji a nejjednodušším způsobem situace, ke kterým došlo a poukazuje k identitě pachatele. Zároveň s hypotézou ale musí být stanoven i způsob, jak tuto hypotézu potvrdit. Toto potvrzení hypotézy probíhá prostřednictvím experimentu nebo prostřednictvím ověření konkrétních jednotlivých faktů. Metodou, která nachází uplatnění při ověřování jednotlivých hypotéz, je opět indukce. Pokud na základě zkoumání jednotlivých případů je (obecně řečeno) potvrzena jejich totožnost s hypotézou, je hypotéza potvrzena, stejně tak pokud je nastražena past a pachatel se do ní chytí. Na základě detektivního vyšetřování ale musí pachatel z premis vyplývat nutně (Petříček, 2000). Pakliže je hypotéza potvrzena, získává hodnotu jistoty, a tudíž z ní vrah vyplývá nutně, deduktivně.

Podle Bonfantiniho a Proniho je úplně základní strukturou Holmesova usuzování triáda indukce–abdukce–dedukce. Detektiv začne pozorováním, zaznamenáváním a přiřazováním vybraných adekvátních dat (indukce), potom vytvoří hypotézu, která zohledňuje nebo vysvětluje ona pozorovaná či jinak získaná fakta, aby byly identifikované možné příčiny či následky (abdukce). Všimněme si, že zde abdukce vysvětluje nejenom, jak se události staly, ale predikuje i jejich budoucí vývoj a následně vyvodí důsledky, které nutně vyplývají z dané hypotézy (dedukce) (Bonfantini, Proni, 1983, 123).

ZÁVĚR

Hypotéza této práce, kterou podrobněji rozvádím v úvodu, zněla, že slavný detektiv Sherlock Holmes při své detektivní práci nepoužívá pouze metodu dedukce, ačkoliv je toto přesvědčení velice rozšířené, ale že jeho způsob usuzování je komplikovanější. Chtěla jsem dokázat, že stěžejní význam pro detektiva Holmese má abduktivní usuzování, další druhy usuzování (indukce a dedukce) v něm sice svůj význam mají, nicméně ne tak zásadní jako právě abdukce. Protože metodou abdukce se za svého života důkladně zabíral Ch. S. Peirce, který se také věnoval usuzování obecně, tedy i metodě dedukce a indukce, použila k analýze Holmesových případů jsem právě jeho teze.

V první kapitole, která byla věnována jakémusi exkurzu do metodiky Holesova pátrání a do významu logiky v detektivních románech A. C. Doylea, jsem označila za stěžejní prvky Holesova pátrání „pozorování“, „vědomosti“ a „dedukci“, tedy ty prvky, které formuloval sám slavný detektiv. Poukázala jsem na význam pozorování detailů a také na souvislosti mezi životem a metodou Sherlocka Holmese, A. C. Doylea a potažmo Ch. S. Peirce. Na základě této první kapitoly jsem došla k závěru, že Sherlock Holmes opravdu nepoužívá pouze metodu dedukce a že toto označení nemůže vystihnout komplexnost jeho metody. Prostřednictvím vyzdvižení významu logiky v detektivním románu jsem došla k závěru, že Doyle nebyl sice prvním, kdo s logickým řešením zápletky přišel, ale že jeho význam tkví v preciznosti metody, kterou jeho detektiv (nejen) při své práci používá a kterou proslavil v podstatě po celém světě. Dále jsem také ukázala, že vliv na Doylea i Holmese mělo lékařství, které je založené právě na základě pozorování a usuzování různých nemocí či vlastností nemocného.

Poté, co jsem udělala exkurz do Holesovy metody, různých vlivů na její formulování a toho, jaký převratný význam má, jsem se ve druhé kapitole soustředila v podstatě výhradně na teorii inferencí Ch. S. Peirce. Sumarizovala jsem jeho teze, které se týkají dedukce, indukce a abdukce a ukázala, že Peircův přínos (mimo jiné) tkví v jeho důrazu na metodu abdukce i jeho vysvětlení, jak vlastně abdukce vzniká. Velký význam v této práci také mělo zjištění, že Peirce absolutně odmítá přítomnost intuice ve vědeckém myšlení, stejně jako Holmes, který tvrdí, že „nikdy nehádá“.

Ve třetí kapitole jsem se pak věnovala samotné analýze dvou příběhů Sherlocka Holmese, které jsem se snažila popisovat a jaksi „definovat“ pomocí tezí

Ch. S. Peirce. Tato analýza skutečně byla možná a já z ní usoudila, že Holmes používá ve svém pátrání opravdu všechny tři metody usuzování, tedy dedukci, indukci i abdukcí, že každá z těchto metod má svou vlastní roli v jeho procesu usuzování a také rozdílnou četnost použití. Vysvětleno co nejstručněji, Holmes používá abdukcí k tomu, aby odhadl průběh nějaké situace, tento odhad má pravděpodobný význam, nicméně je tím nejracionálnějším a nejjednodušším odhadem, který detektiv může přijmout. Díky abdukcí dokáže Holmes odhalit, jak se která situace stala a která osoba spáchala který čin. Tyto abdukce mají vysoce pravděpodobnou hodnotu, protože při srovnání metod Peirce a Holmese ukázalo, že tyto abdukce neboli hypotézy se ve většině případů potvrdí (poukazují i na význam předchozího usuzování, tedy nadějí, že naše abdukce bude mít velkou šanci na úspěch). Dále jsem zjistila, že jak Peirce, tak Holmese pracují s nutností hypotézu následně ověřit a kladou hypotézy tak jednoduše a přesně, aby mohly být snadno ověřitelné. K tomuto ověření je vhodná metoda indukce, která prověří jednotlivá pravidla, pokud na základě konkrétních případů zjistí jejich totožnost s hypotézou. Zjistila jsem také, že ačkoliv se metoda dedukce vyskytuje méně často než abdukce a indukce, i ona je důležitá. Její závěry mají totiž absolutní hodnotu, protože funguje na vztahu vyplývání a tudíž závěr z premis nutně vyplývá. Dedukci ve většině případů vnímám jako takovou „tečku“ pomocí níž, jakmile se potvrdí hypotéza, musí zločinec vyplynout z premis nutně.

Došla jsem tedy k závěru, že moje původní hypotéza se potvrdila. Detektiv Sherlock Holmes skutečně pracuje podle principů logiky Ch. S. Peirce. Používá ve své detektivní metodě dedukci, indukci i abdukcí, nicméně se domnívám, že jsem dokázala, že abdukce, nikoliv dedukce, je tou metodou, která by měla být vyzdvihovaná. Vysvětlila jsem, jaké mají tyto konkrétní metody místo či roli v procesu detektivní metody a proto usuzuji, že aplikace Peircovských tezí o inferencích na Holmesovu metodu dopadlo úspěšně.

Osobně chci dodat, že ačkoliv se tato sémiotická analýza detektivních inferencí zaměřovala převážně na jednotlivé metody a nebyla zaměřená třeba na další zajímavé momenty, třeba rozebrání Holmesova usuzování z hlediska toho, jak interpretuje znaky, což je také předmětem Peircova studia, vypracování této práce mi dalo hodně podnětů k úvahám o usuzování a jsou také i určitou motivací pro zamyšlení se nad vlastním způsobem argumentace. Přestože jsem se věnovala konkrétně aplikací Peircovy metody na detektivní metodu Sherlocka Holmese,

domnívám se, že Peircovy myšlenky se dají aplikovat nejenom na vědu, ale na naše běžné každodenní usuzování. Proto je každý z nás způsobem myšlení podobný Sherlocku Holmesovi, i když naše vlastní usuzování odráží rovinu našich rozumových schopností, vlastní píli a soustředěnost, a tak se nám může zdát, že nemůžeme nikdy dosahovat takových výsledků, jako slavný detektiv. Osobně jsem si z toho vzala poučení, že třibením mysli se jeho genialitě můžeme přibližovat, nicméně nesmíme zapomínat, že i sám Holmes musel pro svou genialitu mnohé obětovat. Sherlock Holmes je sice právem označován za *nejdokonalejší myslící a pozorovací stroj*, nicméně *„jakýkoliv cit, zejména láska, se jeho chladnému, přesnému a obdivuhodně vyváženému myšlení přímo přičí“* (SCAN, 2007, 38). Jak o něm hovoří jeho nejlepší a zřejmě jediný opravdu blízký přítel, *„písek v jemném přístroji či prasklina v některé ze silnějších čoček, které sám užívá, by nemohly způsobit větší škodu než prudký cit v povaze, jako je jeho“* (SCAN, 2007, 38).

Použitá literatura:

Primární literatura:

- Peirce CH. C. (1994): *The Collected Papers of Charles Sanders Peirce*. Vols. I-VI, Hartshorne Ch. – Weiss P (eds). Cambridge: Harvard University Press, 1931–1935; Vols. VII-VIII, Burks A. W. (ed). Cambridge, MA: Harvard University Press.
- Peirce, Ch. S. (1923): *Chance, Love, and Logic*. New York: Harcourt, Brace.
- Peirce, Ch. S. (1955): Abduction and Induction. In *Philosophical Writings of Peirce*, ed. by Justus Buchler. New York: Dover.
- Peirce, Ch. S. (1956): Deduction, Induction, and Hypothesis. In *Chance, Love, and Logic*. New York: Braziller.

Sekundární literatura:

- Brent, J. (1993): *Charles Sanders Peirce: a life*. Bloomington: Indiana University Press, xvi, 388 s. ISBN 0-253-31267-1
- Bonfantini, M. A. – Proni, G. (1983): To Guess or Not to Guess? In: Eco, U. – Sebeok, T. A. (eds.): *The Sign of Three : Dupin, Holmes, Peirce Advances in Semiotics*. Indiana University Press. Ebook isbn13: 9780585020723 (119-134)
- Doyle, A. C. (2011): *Další případy Sherlocka Holmese*. Praha: Československý spisovatel. ISBN 978-80-87391-55-6.
- Doyle, A. C. (2006). *Poslední poklona a jiné příběhy Sherlocka Holmese*. Praha : Garamond. ISBN 80-86955-15.
- Doyle, A. C. (2007): *Strakatý pás*. Praha: Lidové noviny. ISBN 978-80-86938-79-0.
- Doyle, A. C. (2007a). *Umírající detektiv*. Praha: Garamond. ISBN 978-80-86955-35-3.
- Fann, K.T. (1970): *Peirce's Theory of Abduction*. The Hague: Martinus Nijhoff. ISBN-13: 978-90-247-0043-1.
- Fido, M. (2005): *Svět Sherlocka Holmese*. 1.vyd. Brno: JOTA. 144 s. ISBN 80-7217-370-7.
- Ginzburg, C. (1983): *Morrelli, Freud, and Sherlock Holmes: Clues and Scientific Method*. In: *The sign of three : Dupin, Holmes, Peirce Advances in*

Semiotics. Eco, U. Sebeok, T. A. (eds.) Indiana University Press. Ebook isbn13: 9780585020723. (81-118)

- Grym, P. (1988): *Sherlock Holmes & ti druzí*. 1. vyd. Praha: Vyšehrad. 289 s.
- Horvát, T (2011): *Tajomstvo a vražda: model a dejiny detektívneho žánru*. 1. vyd. Bratislava: Veda. 662 s. ISBN 978-802-2411-653.
- Houška, M. (2009): *Logika Charlese S. Peirce*. Praha. 55 s. Bakalářská práce. Univerzita Karlova, Filosofická fakulta. Kolman, V. (vedoucí práce).
- Chatman, S. (2008): *Příběh a diskurs; Narativní struktura v literatuře a filmu*. Vyd.1. Olomouc: Host. 328 s. Teoretická knihovna, sv. 21. ISBN 978-80 -7 29 4-260-2.
- Jirků, P. (2003): *Teorie racionálního usuzování: Logické metody a algoritmy usuzování pro systémy umělé inteligence a reprezentace znalostí*. Praha. 198 s. Univerzita Karlova, Filozofická fakulta- Katedra logiky.
- Karla, M. Legolasův toulec. *Double mind* [online]. 15-03-02. 2015 [cit. 2015-06-17]. Dostupné z: <http://blog.semio.cz/legolasuv-toulec/>
- Kolodrubec, A. (2007): Předmluva. In: *Strakatý pás*. Praha: Lidové noviny. ISBN 978-80-86938-79-0. (5-7)
- Novák, L. – Dvořák, P. (2011): *Úvod do logiky aristotelské tradice*. 2. vyd. (V Krystalu 1.) Praha : Krystal OP. 217 s ISBN 978-80-87183-33-5.
- Palek, B. (1997): *Sémiotika: Ch.S. Pierce, C.K. Ogden & I.A. Richards, Ch.W. Morris, H.B. Curry*. 2. přeprac. vyd. Praha: Karolinum. 335 s. ISBN 80-7184-356-3.
- Peterka, J. (2001): *Teorie literatury pro učitele*. Praha: Univerzita Karlova. Pedagogická fakulta. 288 s. ISBN 80-7290-045-5.
- Petříček, M. (2000): *Majestát zákona: Raymond Chandler pozdní dekonstrukce*. Praha: Herrmann & synové. 289 s.
- Pfeiffer, H. (1971): *Mrtví vypovídají: soudní lékařství ve službách pravdy*. Praha : Orbis. 225 s.
- Sebeok, T. – Umiker-Sebeok, J. (1983): „You Know My Method“: A juxtaposition of Charles S. Peirce and Sherlock Holmes. In : *The sign of three : Dupin, Holmes, Peirce Advances in Semiotics*. Eco, U. – Sebeok T. A. (eds.) Indiana University Press. Ebook isbn13: 9780585020723. (11-54)

- Stříbrný, Z. (1987): *Dějiny anglické literatury*. 1. vyd. Praha: Academia. Dějiny světových literatur, (sv. 6). 840 s.
- Vlašín, Š. a kol. (1977): *Slovník literární teorie*. 1. vyd. Praha: Československý spisovatel. 472 s.
- Wind, E. (1964): *Art and Anarchy*. New York: Knopf.

Použité internetové stránky:

- Členství. *Česká společnost Sherlocka Holmese* [online]. 2005a [cit. 2015-06-16]. Dostupné z: <http://www.sherlockholmes.cz/index2.php?page=clenstvi>.
- O nás. *Česká společnost Sherlocka Holmese* [online]. 2005b [cit. 2015-06-16]. Dostupné z: <http://www.sherlockholmes.cz/index2.php?page=onas>.